

TÜRKİYE'DE 1980 SONRASI GENEL SEÇİMLERİN MAKROEKONOMİK DEĞİŞKENLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

The Effect of the Post 1980 General Elections on Macroeconomic Variables in Turkey

ARAŞTIRMA MAKALESİ
/RESEARCH ARTICLE

Geliş Tarihi/Received:

21.07.2023

Kabul Tarihi/Accepted:

31.01.2024

Songül AKYILDIZ

Öğr. Gör.,

Artvin Çoruh Üniversitesi,

Yusufeli Meslek Yüksekokulu,

Maliye Bölümü,

songulakyildiz@artvin.edu.tr

 [0000-0001-6309-8269](https://orcid.org/0000-0001-6309-8269)

Mahmut İNAN

Doç. Dr.,

Ondokuz Mayıs Üniversitesi,

Bafra İşletme Fakültesi,

Sigortacılık ve Aktüerya Bilimleri

Bölümü,

mahmut.inan@omu.edu.tr

 [0000-0002-5463-5488](https://orcid.org/0000-0002-5463-5488)

Abstract

In the forms of government dominated by democracy, the determination of the manager is possible with the voting preferences of the voters who meet certain conditions. Thus, the voting behavior of the voters and their decision in this direction can be determined especially as a result of political developments. At the same time, voters can participate in voting by following political developments effectively or taking into account the political preferences of certain person(s) during the voting process. This study examines whether the ruling parties in Turkey develop policies based on pre-election political conjuncture theories. The examinations reveal that the policies and activities implemented before the election may change depending on the economic conditions, political structure and voter preferences. With the new economic model followed after 1980, many promises that could affect voter preferences in the general elections were put forward by political parties shortly before the elections. These manipulative movements, which are generally applied by the ruling party, are also put forward by the opposition parties in some periods and may cause the opposition to win the election. Thus, this study examines Turkey's general election structure after 1980, the regulations and developments in the economy and politics, and the reflections of election-related developments on the economy.

Keywords: Election economics, general elections, public choice theory

Özet

Demokrasinin hâkim olduğu yönetim şekillerinde yöneticinin belirlenmesi, belirli şartları sağlayan seçmenlerin oy kullanma tercihleri ile mümkün olmaktadır. Böylece seçmenlerin oy kullanma davranışı ve bu doğrultudaki kararı, özellikle siyasi gelişmeler sonucunda belirlenebilmektedir. Aynı zamanda seçmenler oy kullanma sürecinde, siyasi gelişmeleri etkin takip ederek veya belli kişi/kişilerin siyasi tercihlerini dikkate alarak oylamaya katılabilmektedir. Bu çalışma ile Türkiye'de iktidarda bulunan partilerin seçim öncesi politik konjonktür teorilerine bağlı politikalar geliştirip geliştirmedeği incelenmektedir. Yapılan incelemelerde ekonomik koşullara, siyasi yapıya ve seçmen tercihlerine bağlı olarak seçim öncesinde uygulanan politikaların ve çalışmaların değişebileceği ortaya çıkmaktadır. 1980 sonrası izlenen yeni ekonomik model ile beraber genel seçimlerde seçmen tercihlerini etkileyebilecek birçok vaat, seçimlerden kısa süre önce siyasi partiler tarafından ileri sürülmektedir. Genellikle iktidar parti tarafından uygulanan bu manipülatif hareketler, bazı dönemlerde muhalefette bulunan partiler tarafından da ileri sürülmekte ve muhalefetin seçimi kazanmasına neden olabilmektedir. Böylece bu çalışma ile Türkiye'nin 1980 sonrası genel seçim yapısı, ekonomide ve siyasette gerçekleşen düzenlemeler ve gelişmeler ile seçime bağlı gelişmelerin ekonomiye yansımaları irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Seçim ekonomisi, genel seçimler, kamusal tercihler teorisi

GİRİŞ

Siyasal mekanizma, seçim dönemlerinde seçmen tercihleri üzerinde etkili olabilmek için çeşitli yöntemlere başvurabilmektedir. Bu yöntemlerden biri de ekonomi olmaktadır. Özellikle seçim dönemlerinde mevcut iktidar, kolayca etkili olabileceği ve yönlendirebileceği bazı makroekonomik politikaları geliştirerek tekrar iktidar olma amacını gerçekleştirebilmektedir. Bir başka ifadeyle, mevcut hükümet, seçim öncesi mali ve parasal araçları kullanarak seçmenlerin oy tercihlerini etkileyebilir ve oy potansiyelini arttırarak tekrar seçilebilme ihtimalini de arttırabilmektedir. Seçim ekonomisi olarak literatürde yer alan bu yöntem, iktidarın seçim öncesi para ve maliye politikalarında genişletici bir yol izlemesini ve böylece oy maksimizasyon hedefine ulaşmasını ifade etmektedir.

Toplumun ekonomik yaşam düzeyi çoğu zaman politik tercihler üzerinde etkili olmaktadır. Bu nedenle iktidardaki parti çoğunlukla seçim öncesinde yetkisi dahilinde bulunan bütçeyi kullanarak kamu harcamalarını arttırıcı politikalar izleyebilmektedir. Ekonomik yaşam koşulları iyileşen seçmenler oylama sürecinde mevcut ekonomik koşulları ve seçim vaatlerini düşünerek oy kullanmaktadır. Böylece siyaset ve ekonomi ilişkisi ortaya çıkmakta ve bu bağlantı önemli hale gelmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'nin 1980 sonrası dönemi ele alınarak seçim ekonomisinin uygulanıp uygulanmadığı bir başka ifadeyle kamusal tercihler teorisi kapsamında politika ile ekonomi ilişkisi ve dalgalanmalar incelenmektedir. Araştırma yapılırken enflasyon, büyüme ve işsizlik gibi makroekonomik göstergeler ile bütçenin gelirleri ve giderleri dikkate alınmaktadır. Genel olarak kamusal tercihler teorisi ve politik konjonktürel dalgalanmalar teorisi incelendikten sonra seçim dönemlerindeki siyaset-ekonomi ilişkisi araştırılmaktadır. Genel seçimlerin ele alındığı çalışmada, 1980 sonrası seçim ekonomisinin uygulanabilirliği belirlenen değişkenler ışığında, ekonomik ve siyasi gelişmelere bağlı olarak yorumlanmaktadır.

1. Kamusal Tercihler Teorisi

“Kamusal tercihler teorisi” kavramı, politika ile ekonomi biliminin etkileşimini konu edinmekte, belirtilen alanda detaylı araştırmaların ve analizlerin yapılmasını öngörmektedir (Buchanan, 1984: 11). Dar anlamda kamu tercihi, kişisel çıkarlarını gözeten bireylerin yer aldığı bir politik piyasadır. Bu piyasayı düzenleme görevini ise “devlet” üstlenmektedir (Lemieux, 2004: 22). Geniş anlamda kamu tercihi ise piyasa dışı karar almanın ekonomi biliminde analiz edilmesidir. Bir başka ifadeyle kamu kesiminin, ekonomi yönünden siyaset bilimine uygulanıyor olmasıdır (Mueller, 1976: 395).

Kamu tercihi teorisi ile ilgili araştırmalar, ilk olarak II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlamakta ve Amerika'da 1950 ve 1960'larda incelenen konular arasında yer bulmaktadır. Avrupa ve Japonya'da ise 1970'lerde bazı akademisyenler tarafından araştırma konularına dahil olmaktadır. Kamusal tercihler kavramı her ne kadar II. Dünya Savaşı'ndan sonra teorik boyutta incelenmiş olsa da aslında, 18. ve 19. yüzyıllarda özellikle Avrupa düşünce sisteminde kamusal tercihler teorisini kapsayan çeşitli politik yaptırımların uygulandığına dair açıklamalara ulaşılmaktadır (Buchanan, 1984: 11). Dolayısıyla politik ekonomi düşünce yapısı hem oldukça eski sayılacak kadar geçmişte ele alınan hem de günümüzde halen güncelliğini koruyan, canlı görünen bir konu olarak devam etmektedir.

Kamusal tercihler teorisi kapsamında birçok ülkenin mevcut yönetimindeki politikacıların, ekonomi alanına müdahale ederek geliştirdikleri yeni teorileri, bir başka ifade ile siyasi iktidarın ekonomi aracılığıyla yönetimdeki gücünü ve istikrarını sürdürebilmek adına ortaya çıkardığı teoriler incelenmektedir (Buchanan, 1984: 11).

Kamusal tercihler teorisinin, temelde kişisel çıkar yaklaşımına dayalı olduğu ve toplumsal tercihlere ulaşma sorunları ile ilgilendiğinin belirtilmesi ile beraber aynı zamanda kamu tercihleri olarak ifade edilen sorunları ekonomi bilimi açısından da analiz etmektedir. Bu alanda araştırma yapan ekonomistlerden özellikle Buchanan, siyaset biliminde ortaya çıkan sorunların ve buna bağlı işlemlerin kamu maliyesine yansıtıldığını belirtmektedir. Buchanan'ın bu süreçte görüşlerinden etkilendiği Knut Wicksell'in de politika ile kamu maliyesi arasındaki etkileşimi konu edinen açıklamaları mevcuttur. Wicksell, bütçenin harcama ile vergi kalemleri arasında bir bağlantının olduğunu ve kamu sektöründe alınan kararların politik süreç tarafından yürütüldüğünü belirtmektedir (Buchanan, 1975: 384-385). Buchanan ise politik süreç içinde vergi ve kamu harcamalarına ilişkin kararların alınması nedeniyle siyasetçilerin etkisini ve bu kararların alınmasında hükümetin yetkisini kullanma şeklinin nasıl olabileceği üzerine normatif öneriler sunmaktadır.

2. Politik Konjonktürel Dalgalanmalar Teorisi

Politika kavramı siyaset bilimi altında incelenmekte ve güç ile otoritenin birleşimi sonucunda ortaya çıkmaktadır. Tanımda belirtilen güç, amaçlara ulaşmada uygulanacak olan beceriyi; otorite ise belirli bir kesimin, açık veya örtük olarak, bir başka kişiye, belirlenen konularda kendileri adına karar verme yetkisinin verilmesini ifade etmektedir. Konjonktürel dalgalanmalar ise belirli bir süreç içinde ortaya çıkmakta ve dinamik çalışmalar ile analiz edilmektedir.

Politik konjonktür dalgalanmalar, ilk etapta bazı ekonomik ve politik alanda avantajların elde edilmesi amacıyla ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte belirtilen amaçlara ulaşılması için ekonomi alanında çeşitli yöntemlere başvurulmaktadır. Bu yöntemlerin öncelikle hedefi kısa sürede seçmen üzerinde pozitif bir etki oluşturmaktır. Bir başka ifade ile seçimde aday olan politikacılar ve iktidar, seçim döneminde ekonomiye müdahale ederek, piyasada para arzının artmasını sağlamaktadır. Piyasaya fonlanan ve artan bu para arzı, genişletici maliye politikası etkisi oluşturmakta, kişisel gelirin artırılması ve ekonomik teşviklerin yapılması, seçim sonuçlarına yönelik beklentileri ortaya çıkarmaktadır. Bu doğrultuda seçilme veya yeniden seçilme güdüsüyle pek çok politikacının rekabeti, mevcut makro ekonomik değişkenleri etkilemektedir. Bu etki ise kısa ve uzun dönemi kapsayan, devresel (konjonktürel) hareketlerden oluşmaktadır (Onur, 2002: 86). Dolayısıyla siyasi partilerin ve iktidarın seçim sonucunu kendi lehine sonuçlandırmak için ekonomi üzerinden yapmakta olduğu her türlü seçim çalışması ve girişimleri politik konjonktürel dalgalanma olarak açıklanmaktadır.

Literatürde politik konjonktürel dalgalanmalar teorisi ilk olarak Marksist iktisatçı Michal Kalecki tarafından ele alınmıştır (Nordhaus, 1975: 169). Kalecki'ye göre kapitalistler, hükümetin ekonomiye müdahale etmesinin, sosyal ve politik yönden farklılıkların ortaya çıkacağına neden olacağını düşündükleri için politikacılarında ekonomiye müdahale etmesini yanlış bir davranış olarak değerlendirmektedir (Ghosh, 2005: 112). Ayrıca Kalecki, kapitalistler tarafından pasif bir araç olarak görülen devlet organının, ekonomideki rolünün geleneksel Marksist görüşe göre belirlenmesi gerektiğini vurgulamaktadır. Kalecki, politik konjonktürel dalgalanmaların nedeni olarak, devletin talebi canlandıracak politikalardan ziyade, baskı gruplarının istekleri doğrultusunda tam istihdamın uzun süre korunması için alınan kararları göstermektedir (Osiatynski, 1977: 576-57). Dolayısıyla Kalecki, politik konjonktürel dalgalanmaların, hükümetin ekonomiye müdahalesinin bir sonucu olduğunu ifade etmektedir.

Politik konjonktür teorileri 1970'li yıllardan sonra literatüre girmekte ve modern politik konjonktür teorileri olarak belirtilmektedir (Alesina, 1988: 14). Modern teorinin ilki, literatüre 1970'li yılların ortalarında girmektedir. Bu teori, Phillips Eğrisinden yararlanarak değiş-tokuşu (trade-off) öngörmekte ve hükümetlerin makroekonomik verilerin sonuçlarını, tahminleri doğrultusunda etkilemek için geleneksel makroekonomik modelleri kullanacağını ileri sürmektedir. Nordhaus (1975) bu teori için politika yapımcıların "fırsatçı" olduklarını belirtmektedir. Nordhaus'a göre politikacıların aslında belirli bir politikaları yoktur. Bu nedenle politikacılar, seçimde zaferi elde edebilmelerine yardımcı olacak politikaları tercih etmektedir (Alesina, 1988: 15). Hibbs (1977) ise fırsatçı eylemlerden ziyade, politika yapımcılarının partizan davrandıklarını vurgulamaktadır. Özellikle sağ partililerin sol partililere nazaran daha yüksek işsizlik oranı pahasına daha düşük enflasyon oranını tercih ettiği; sol partililerin ise tam tersi durumu tercih ettiği belirtilmektedir (Alesina vd., 1997: 2).

3. Seçim Dönemlerinde Siyaset ve Ekonomi İlişkisi

Bir başka değişle ekonomi, kaynakların kıt buna karşın ihtiyaçların sonsuz olduğu sorunu ile karşı karşıya kalan ferdin veya toplumun tatmin düzeyini optimum seviyeye erdirmek için gerekli çabanın kurallarını inceleyen bir bilim dalıdır (Dinler, 1994: 20). Bu süreçte ekonomiyi yönetme yetkisini elinde bulunduran hükümetlere büyük sorumluluk düşmektedir.

Siyaset ile ekonomi ilişkisi özellikle, kamu sektörünün en temel işlevlerinden biri olan kaynakların bölüşümü konusu ile ortaya çıkmaktadır. Şöyle ki kamu politikaları belirlenirken, bölüşüm ile ilgili sorunlar en büyük anlaşmazlıklar olarak görülmektedir. Özellikle bu süreçte vergileri ve transfer harcamalarını kapsayan politikaların belirlenmesi en büyük rolü üstlenmektedir. Bu tür politikaları belirlerken iktisat bilimi; etkin bölüşüm için pozitif, eşit bölüşüm için ise normatif iktisadi yaklaşımlardan hareket etmektedir. Normatif iktisadi yaklaşımın hâkim olduğu durumlarda, özellikle eşitlik gibi değer yargıların ön planda tutulduğu sübjektif hükümlerin söz konusu olması halinde politikacılar devreye girmektedir. Hatta politikacılar bu durumda oylarını maksimize edebilecek, tamamen kendi çıkarlarına yönelik hareketlerde bulunmaktadır. Normatif yaklaşım kapsamında ele

alınan değer hükümler ve ideolojik tercihler önemlilik arz etmekte ve politikacılarda bu unsunlar üzerinden politik kazanç sağlamaya çalışmaktadır (Akalin, 2010: 10-11).

Siyaset ile ekonomi arasındaki ilişkiyi açıklamaya, seçmenlerin ve politikacıların oy maksimizasyon hedefini dikkate alan yaklaşım ile seçmenlerin seçime karşı tutumlarını ele alan ortanca seçmen teorisi yardımcı olmaktadır. Maksimizasyon yaklaşımı, siyasi partilerin iktidara gelmek veya iktidarda bulunan partinin tekrardan seçilebilmek için yapmış olduğu politik mücadeleyi ifade etmektedir. Bu durumda bir siyasi partinin iktidarda kaldığı süresince izlediği politikalar aynı zamanda seçmen davranışlarını da etkilemektedir. Şöyle ki seçmenler seçim zamanlarında hangi partinin kendi faydasına politikalar geliştirdiğini göz önünde bulundurarak oyunu kullanma kararını vermektedir. Seçmenler, gelecek kaygısı çekmeden ve beklentileri doğrultusunda maksimum faydayı elde etmeyi talep etmektedir. Bu nedenle siyasi partiler tarafından geliştirilen politikalar arasında en önemli politikalardan biri olan ekonomi politikaları, insanların yaşam kalitesini doğrudan etkilemektedir. Dolayısıyla seçmenlerin oylama kararları, ekonomi politikalarının etkisini de yansıtmaktadır (Eren ve Bildirici, 2001: 28-29). Sonuç olarak demokratik yönetim sisteminde politikayı belirlemekte olan seçmenlerin, politikacıların, çıkar gruplarının ve bürokratların çıkar ilişkilerinin varlığını sürdürmesi aynı zamanda ekonomi ile siyaset ilişkisinin de varlığının devam edeceğini ifade etmektedir.

4. Türkiye’de 1980 Sonrası Genel Seçimlerin Yapısı

4.1. Ekonomide Yapılan Düzenlemeler ve Gelişmeler

1980’den önce ekonomide izlenen model, sanayileşmede ithal ikameci politikasıydı. Bu politika ile sanayinin ve büyümenin hızla artması ile beraber, döviz tasarrufunun sağlanması ve ithalatın azalması sonucunda ödemeler bilançosu açığının da kapatılması hedeflenmiştir. Ancak bu politika hedeflendiği gibi sonuçlanmamıştır (Kılıçbay, 1992: 156-157). 1980’den önce dayanıklı tüketim malı üretiminde ithal ikameci bir politika izlenmiş ve bu tarihe kadar ülkelerin sanayi alanında karşılaştırmalı üstünlüklerine bağlı olarak dayanıklı mal üretme politikalarına önem verilmemiştir. 1980 yılına kadar izlenen ithal ikameci sanayileşme politikası hem dövize olan ihtiyacı hem de dışa bağımlılığı arttırmıştır. Dolayısıyla bu dönemde ithalata bağımlı olan yatırımlar ve üretimler durma noktasına gelmiş ve temel mallarda yaşanan kıtlık ile beraber karaborsa faaliyetleri ortaya çıkmıştır. Bu dönemde bozulan yatırım-tasarruf dengesi, enflasyondaki artış ve sabit kur politikalarına bağlı olarak ortaya çıkan ekonomik sorunlar, mevcut ekonomik buhranın etkisini daha da arttırmış ve 24 Ocak 1980 kararları olarak ifade edilen ekonomide istikrar politikalarının alınmasına yol açmıştır (Karluk, 1999: 230).

“24 Ocak Kararları” olarak ifade edilen reform paketi, Demirel hükümeti tarafından hazırlanıp uygulanmaya başlanmıştır. 1980’lere kadar sanayide izlenmiş olan ithal ikameci politikalardan, 24 Ocak Kararları ile beraber vazgeçilmiş ve sanayide, ihracata yönelik politikalar izlenmeye başlanmıştır. Bu kararlar ile beraber ekonomide dışa açılma, piyasa ekonomisinde büyüme, kamu kesiminde küçülme, düşük enflasyon oranı ve yabancı sermayeyi teşvik etme gibi ekonomide iyileşmelerin sağlanacağı hedeflenmiştir (Eroğlu, 2003: 8).

1980 sonrasında yapısal anlamda gerçekleştirilen değişimler, Türkiye’nin liberalleşme eyleminin ilk aşamaları olarak görülmüştür. Önceki dönemlere kıyasla bu dönemde ve devamındaki yıllarda daha uzun vadeli hedefler belirlenerek bu yönde ilerleme kaydedilmiştir. Bu dönemin en önemli sonucu ise ihracatta meydana gelen artış olmuştur. 1979 yılında ulusal gelirin %3,4’ünü oluşturan ihracat, 1980’lerde izlenen politikaların etkisi ile artış göstermiş ve 1987 yılında ulusal gelirin %16’sına kadar ulaşmıştır. Ancak dış ticarete verilen desteklerin karşılığında tam olarak beklenildiği gibi olumlu dönüşler alınmamıştır. Özellikle bu dönemde uygulanan ekonomi politikalarının etkisi, 1990’lı yıllarda görülmüştür. Buna karşılık 1990’lı yıllarda kamu kesimi açıkları hızla artmış ve devlet, oluşan bu nakit ihtiyacını finanse için iç borçlanmaya başvurmuştur (TCMB, 2002: 29-32). İhracata yönelik vergi iadesi oranlarında kademeli bir indirim uygulanmıştır. 1989 yılında ise ihracatta uygulanan vergi iadesi sistemine son verilmiştir. 1984 yılında kurulmuş olan “Kaynak Kullanımını Destekleme Fonu” da 1986 yılının sonlarında tekrar yürürlükten kaldırılmıştır (Özkan, 2010: 151).

1980’li yıllarda uygulanan ekonomi politikalarına bağlı olarak ve Avrupa ülkeleri ile uyumu sağlayacak bir vergi yürürlüğe girmiştir. Bu vergi 1984 yılında kabul edilen 3065 sayılı Katma Değer Vergisi Kanunu olmuştur. Katma Değer Vergisi (KDV), 02.11.1984 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanarak 01.01.1985 tarihi itibarıyla Türk Vergi Sisteminde uygulanan bir vergi olmuştur. Dolaylı vergiler kategorisinde yer alan KDV’nin yürürlüğe girmesi ile birlikte vergi politikasındaki eğilim, dolaysız vergilerden dolaylı vergilere doğru olmuştur.

1989'dan 1994 yılına kadar Türkiye ekonomisinde izlenen yöntem finansal açıdan serbestleşme olmuştur. Bu dönemde ortaya çıkan 1990 yılındaki Körfez Krizi ile yine bu dönemde yapılan 1991 seçimi, para politikasında genişletici politikaların uygulanmasına neden olmuştur. Hem krizin hem de seçimin etkisi ile bu dönemde kamuda istihdam edilenlerin ücretlerinde ve destekleme alımlarında artışlar yapılmıştır. Bu artışlar ise makro ekonomik göstergeler üzerinde olumsuz etki oluşturmuştur. Yüksek faiz ile beraber aşırı değerlenen kur, kısa vadeli sermaye girişine neden olmuş ve 1993 yılında uygulanan bu politika çökmüştür. 1994 yılına gelindiğinde ise bütçe açığı ile cari açık önlenmesi mümkün olmayan bir duruma gelmiştir. Bu yaşanan olumsuz etkiler 1994'te ekonomik krizin ortaya çıkmasına neden olmuş ve 5 Nisan Kararları ile de krizin etkileri aşılmaya çalışılmıştır. Ayrıca bu dönemde enflasyonu düşürme yönünde önlemler alınmış ve yapısal reformlar uygulanmaya çalışılmıştır (Oktayer, 2010: 435).

1991 yılındaki seçimlerden sonra iktidar tarafından ilk olarak KİT ürünlerine zam yapılmıştır. Yine bu dönemde ithalatı engellemeye yönelik tedbirler kaldırılarak, ithalatı azaltmayı sağlayan vergi oranları hızla düşürülmüştür. Reel ücretlerdeki ve maaşlardaki artışların ve yeni mali araçların getirdiği olanakların etkisi ile bu dönemde iç talep canlanmıştır. Bunun ile beraber transfer ve cari harcamalarda artışlar devam etmiş ve bu durum kamu açıklarının artmasına neden olmuştur. Ayrıca artan kamu açıkları, iç faiz oranlarının artmasına, sıcak para girişinin hızlanmasına ve reel olarak Türk lirasının aşırı değer kazanmasına neden olmuştur. Sonuç olarak artan kamu açıkları, iç dengedeki sorunların yanı sıra dış dengede de sorunların yaşanmasına yol açmıştır. İthalatın hızla artmasına karşılık ihracatın azalmaya başlamadığı bu ekonomideki olumsuz süreçler, 1994 yılında piyasaları ciddi yönde etkileyen bir krizin ortaya çıkmasına neden olmuştur (DPT, 1996: 4-5).

5 Nisan istikrar programı ile kısa vadede bozulan dış dengenin ve döviz piyasalarında istikrarın sağlanması amaçlanmıştır. Orta vadede kamu açıklarının azaltılması ve enflasyonun düşürülmesi hedeflenmiştir. Uzun vadede amaçlanan ise büyümede sürdürülebilir bir ivme yakalamak olmuştur. 24 Ocak kararlarından farklı olarak 5 Nisan istikrar programında hem mal ve emek piyasalarında hem de sermaye piyasaları, para ve döviz piyasalarında dengenin sağlanması amaçlanmıştır. Belirtilen bu amaçların gerçekleştirilmesi için hazırlanan program, sıkı maliye politikası ile kamu gelirlerinin artırılıp, kamu harcamalarının azaltılmasına ve sıkı para politikası ile de parasal genişlemenin kontrol edilmesine dayanan bir uygulamayı kapsamıştır. Ayrıca bu program faiz, kur, ücret, fiyat vb. değişkenlerin belirli bir süreyle kontrol altında tutulmasını da sağlamıştır (Bahçeci, 1997: 95-96).

Konsolide bütçe harcamalarının GSMH'ye oranı 1997 yılına gelindiğinde %27,7'ye kadar çıkmıştır. Ayrıca faiz dışı harcamalarda da belirli artışlar görülmüştür (Yıldırım ve Yıldırım, 2001: 15). Önceki yıllarda ekonomide alınan tedbirlere rağmen istikrar sağlanamadığı için önlenemeyen olumsuz gidişat, Uluslararası Para Fonu (IMF)'nin önceliğinde hazırlanan bir anti enflasyonist program ile durdurulmaya çalışılmıştır (Yeldan, 2001: 1-2). Ancak 1998 yılının Temmuz ayında erken seçim kararının alınmasıyla beraber programın uygulanması zorlaşmıştır. Ayrıca erken seçim kararı kamu harcamalarının artmasına ve genişletici maliye politikasının uygulanmasına neden olmuştur (Yıldırım ve Yıldırım, 2001: 15). Seçimlerden sonra kurulan hükümet, 2002 yılının sonuna kadar enflasyon oranını tek haneli bir sayıya düşürmeyi amaçlayan bir anti enflasyonist program benimsemiştir. Fakat programın başlamasından yaklaşık yedi ay sonra yani Kasım 2000'de Türkiye büyük bir finansal kriz yaşamıştır. Bu süreçte altı milyar dolardan fazla sermaye yurt dışına çıkmış ve dolayısıyla piyasada likidite yönünden problemler yaşanmaya başlamıştır (Yeldan, 2001: 1-2).

Türkiye, 1980'li yıllarda ortaya çıkan bir takım ekonomik problemler ile birlikte 1990'lı yıllara geçmiştir. 1990'lı yıllarda ise çözüm bulunamayan ekonomik problemler, uygulanan yanlış politikalar ve siyasetteki istikrarsızlıklar sonucunda ekonomi her geçen zaman içinde daha kötüye gitmiştir. Ciddi ekonomik problemler, sürdürülemez ekonomi politikalarında habercisi olmuştur. Bu ekonomik sorunların giderilmesi için 1999 yılında IMF ile bir stand-by anlaşması imzalanarak Enflasyon ile Mücadele Programı hazırlanmıştır. Böylece Türkiye, ekonomide istikrarı sağlayacak bir programı öngörmesine rağmen, 21. yüzyıla hem ekonomide hem de siyasette yaşanan önemli sorunlarla girmiştir.

IMF ile yapılan stand-by anlaşmasından sonra uygulamaya alınan Enflasyon ile Mücadele Programı, ilk etapta başarılı bir program olsa da beklenildiği kadar ekonomide etkili olamamış ve uygulanan politikalar Kasım 2000'de ekonomik krizin yaşanmasını önleyememiştir. Kasım 2000'de ortaya çıkan kriz, finansal kriz veya bankacılık krizi olarak ifade edilmiştir. Bu finansal krizin meydana gelmesinde etkili olan çeşitli nedenler olmuştur. Ödemeler bilançosunda oluşan açıkların hızla artması olmak üzere, uygulanan yapısal reformların istenilen amaca ulaşmada yetersiz kalması ve 1999 yılının

Ağustos ile Kasım aylarında Marmara bölgesinde meydana gelen deprem felaketinden dolayı ekonomi üzerinde ciddi bir yükün oluşması gibi nedenler neticesinde kriz ortaya çıkmıştır. Yaşanılan finansal krizin etkisi ile kamu bankalarının görev zararları artmış ve 1999 yılında %8,2 olan bu oran 2000 yılında ise %14'e yükselmiştir. Ayrıca bu dönemde bankaların açık pozisyonlarında da yükselme meydana gelmiştir. Son olarak kamu kesimi borçlanma gereğinin GSMH oranına bakıldığında 1999 yılında %45 olan bu oran 2000'de %62'ye kadar çıkmıştır (Şimşek, 2007: 57).

Kasım 2000'de yaşanan finansal krizin etkisinin azaldığı ve krizin aşıldığı yönündeki beklentiler oluşmaya başlamışken, yaklaşık üç ay sonra siyasi yönden bir kriz yaşanmıştır. 19 Şubat 2001 tarihinde dönemin Cumhurbaşkanı ile Başbakanı arasında bir tartışma olmuş ve bu durum spekülasyon saldırıları başlatarak döviz krizinin yaşanmasına neden olmuştur. Bankalar arası uygulanan para piyasası gecelik faiz, ortalama %4018,6 olmak üzere %6200'lere kadar çıkmıştır. TCMB'nin döviz rezervi 16 Şubat tarihinde 27,9 milyar dolar iken, 23 Şubat tarihinde bu tutar 22,5 milyar dolara kadar düşmüştür. Kasım ayında yaşanan krizde döviz alımı yabancılar ile sınırlı kalmışken, Şubat ayında ortaya çıkan krizde ise özellikle bankalar başta olmak üzere yerlilerin de döviz aldığı görülmüştür. TCMB, dövize olan talebin karşılanamayacağını anlaması üzerine 21 Şubat gecesinde kurun dalgalanmaya bırakıldığını açıklamıştır (TCMB, 2002). Doların piyasadaki satış kuru 19 Şubat tarihinde 686.500 iken, 23 Şubat tarihinde 920.000 ve 28 Şubat'ta ise 960.000 ulaşmıştır. Böylece on gün içinde kur artışı %40'a kadar yükselmiştir (Uygur, 2001: 23). Yaşanan bu ekonomik sorunlardan sonra 27 Şubat tarihinde dönemin Başbakanı Ecevit, Dünya Bankası Başkan Yardımcılarından biri olan Kemal Derviş'i Türkiye'ye davet ederek, ekonomik kriz etkisinin azaltılması yönünde gerekli çalışmaların yapıldığını ifade etmiştir. Kemal Derviş, Dünya Bankasındaki 22 yıllık görevini sonlandırarak 13 Mart 2001 tarihinde Bülent Ecevit Hükümeti'nde Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı olarak göreve başlamıştır.

2000'li yılların başında krizin derinleşmesinin önlenmesi için çeşitli somut adımlar atıldığı da görülmektedir. 2001 yılındaki kriz ile birlikte Aralık 1999 yılında uygulamaya alınan istikrar programları son bulmuş ve 15 Mayıs 2001 tarihinde IMF desteği ile "Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı" adında yeni bir ekonomik program yürürlüğe konulmuştur. Bu programa bağlı olarak banka sisteminde ve kamu finansmanında düzeltmelerin yapılmasına öncelik verilmiş, serbest kur rejiminde devamlılık sağlanmış ve mal ihracatının artması teşvik edilmiştir. Yine program çerçevesinde Merkez Bankasının araç kullanımında serbest olmasını destekleyecek yasal çerçeve oluşturularak, fiyat istikrarının sağlanması amaçlanmıştır. Bunlarla beraber yapısal niteliği olan pek çok sayıda düzenleme hayata geçirilmiştir. Böylece Türkiye'nin yaşadığı ekonomik krizin kontrol altına alınması yönünde politika yapıcılarının olumlu adımlar atmaya başladığı görülmüştür (Tecer, 2003: 100).

1999 yılında Türkiye'de enflasyon ile mücadele adı ile uygulanan programa, 2000 ve 2001 yıllarında da devam edilmiş ve bu yıllarda döviz kurunu ele alan istikrar programları da uygulanmış, ancak başarılı olunamamıştır. Yaşanan bu başarısızlıkların temel nedeninde Kasım 2000 ve Şubat 2001 yıllarında meydana gelen ekonomik krizler olmuştur. 2001'in ortalarına doğru ekonomide alınan yapısal kararlar 2002 seçimleri ile başa gelen AKP hükümeti tarafından da devam ettirilmiş ve mali disipline dayalı istikrar programlarının uygulanması sağlanmışlardır. Mali disipline dayalı istikrar programlarının uygulanabilirliğini etkin hale getirmek için 2003 yılında 5018 sayılı Kamu Mali Yönetimi Kontrol Kanunu (KMYKK) kabul edilmiştir. Bu kanun ile 1927 yılından itibaren uygulanmakta olan 1050 sayılı Muhasebe-i Umumiye Kanunu yürürlükten kaldırılmıştır. 1050 sayılı Kanunun yürürlükten kaldırılma nedeni olarak yeni ihtiyaçlara cevap verememesi ve uygulamadan dolayı ortaya çıkan problemlerin çözümünde yetersiz kalması gösterilmiştir. Böylece 5018 sayılı Kanun yürürlüğe girmiş ve bu kanuna göre bütçe sistemi uluslararası standartlar gözetilerek tasarlanmıştır. Ayrıca bu kanun ile kamu mali yönetimine hesap verme sorumluluğu ve şeffaflık anlayışı da getirilmiştir.

Enflasyon hızının 2003 yılından sonra tek haneli rakamlara inmesi, bazı hedeflerin hayata geçirilmesi gerektiği düşüncesini de pekiştirmiştir. Örneğin politika yapıcılar, 2006'daki enflasyon hedeflemesinde %5'lik bir enflasyonu saptamış ve bu hedefin sonrasındaki yıllarda ise %3-4 civarında bir enflasyon ile ekonomide istikrarın sağlanacağını öngörülmüştür. Ancak 2006'nın Mayıs ayında döviz ve para piyasasında ortaya çıkan sorunlar, bu hedeflerin gerçekleşmesi önünde bir engel olmuş ve belirtilen enflasyon hedeflerinin gerçekliğinin sorgulanmasına da yol açmıştır (Kargı, 2007: 79). 2006 yılının sonlarına doğru yükselmeye başlayan enflasyon, 2007'nin ilk çeyreğinde de devam etmiştir. 2008'de ise yıllık bazda enflasyon oranı çift haneleri tekrar bulmuştur.

5018 sayılı KMYKK ile bütçe sistemine, Orta Vadeli Mali Plan (OVMP) ve Orta Vadeli Program (OVP) şeklinde iki yeni düzenleme daha getirilmiştir. Bu düzenlemeler ile kamu politikalarının

şekillendirilmesi ve kaynak tahsisinin yönlendirilmesi amaçlanmıştır. Bu doğrultuda ilk olarak hazırlanan OVP ile OVMP, 2006-2008 dönemini kapsamıştır. OVP ve OVMP, üç yıllık bir dönemi kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Bu program ve planda belirtilen sürede uygulanacak makro ekonomik politikalar ve bu politikalara bağlı ekonomik hedef ve göstergeler yer almıştır.

4.2. Siyasi Yapıdaki Düzenlemeler ve Gelişmeler

1980'lerden önce süregelen ve 1980'li yılların başlarına kadar devam eden ülke ekonomisindeki gerek ekonomik ve gerekse siyasi sorunlar, 1980'li yıllarda yeni bir anlayışın uygulanmasına neden olmuştur. Ekonomide ortaya çıkan bu sorunlar aynı zamanda toplum içinde de görülmeye başlamış ve çeşitli gruplar arasında çatışmaların ve kutuplaşmaların yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Ortaya çıkan kutuplaşmalardan dolayı ülkede uzun yıllar süren şiddet olaylarının artık demokratik yollar ile çözümü mümkün görünmediği için 12 Eylül 1980'de yönetime ordu tarafından el konulmuştur. 12 Eylül 1980 tarihinde başlayan ordu yönetimi, 1983 seçimlerine kadar sürmüştür. 1983 seçimlerine kadar yönetimde, orduya bağlı bir sivil hükümet yer almış ve yeni anayasa çalışmaları için de bir danışma meclisi kurulmuştur. Bu meclis tarafından hazırlanan Anayasa çalışması, 1982 yılında yapılan referandum ile kabul edilmiştir. Referandumun onaylanması ile beraber Kenan Evren Cumhurbaşkanı olarak seçilmiştir (Kongar, 1999: 218-219).

12 Eylül askeri darbe, sadece mevcut hükümeti etkilememiş, aynı zamanda tüm partilerin faaliyetlerini de askıya almıştır. O dönemin siyasi parti başkanlarına siyaset yasağı getirilmiştir. Siyasi partilerin akıbeti ise askeri darbeden yaklaşık 1 yıl sonra 16 Ekim 1981 tarihinde belirlenmiş ve tüm siyasi partiler kapatılmıştır (Alkan, 1999: 58). Ülkede uzun süre devam eden ordu yönetiminden sonra tekrar seçimlerin yapılması kararlaştırılmıştır. Ancak bu seçimlerde herkesin parti kurmasına ve seçimlerde yarışmasına izin verilmemiştir. Seçimler ile ilgili kararı Milli Güvenlik Konseyi (MGK) belirlemiş ve seçimlere sadece üç partinin katılmasına izin verilmiştir. Bu partiler; Turgut Sunalp tarafından kurulan Milliyetçi Demokrasi Partisi (MDP), Turgut Özal tarafından kurulan Anavatan Partisi (ANAP) ve Necdet Calp tarafından kurulan Halkçı Parti (HP) olarak 6 Kasım 1983 tarihinde yapılan seçime katılmışlardır (Kongar, 1999, s. 218-219). Bu seçim sonucunda oyların %45.2'sini alan ANAP, iktidar olmuştur. Diğer partilerden HP oyların %30.5'ini ve MDP ise oyların %23.3'ünü almıştır.

10 Haziran 1983 yılında alınan bir karar ile seçim kanunlarında değişikliğe gidilmiş ve seçim sistemine %10 baraj uygulaması getirilmiştir. Bu yeni uygulama, iktidar partisi açısından avantaj olarak görülmüştür. 1983 seçimlerine sadece 3 partinin katılmış olması nedeniyle %10 baraj uygulamanın etkisi hissedilmemiştir. Ancak siyasi parti yasağı bulunan politikacıların, yasaklarının kaldırılmasından sonra yapılan 1987 yılındaki genel seçimlerde, baraj uygulamasının etkisi görülmüştür (Varım, 1997: 61). Ayrıca siyasi parti yasağı bulunan politikacıların, yasaklarının kaldırılıp kaldırılmaması hususunda halk oylamasına gidilerek 6 Eylül 1987 tarihinde referandum yapılmıştır. Referandum sonucunda %50.16 Evet oyu ile siyasi yasaklar kaldırılmıştır.

Dönemin bir diğer genel seçiminin yapıldığı 1987'de 7 partinin katılımı olmuştur. Bu katılan partiler, önceki seçimlerden devam eden ANAP ile beraber, Erdal İnönü başkanlığında Sosyaldemokrat Halkçı Parti (SHP)'si, Bülent Ecevit başkanlığında Demokratik Sol Parti (DSP), Süleyman Demirel başkanlığında Doğru Yol Partisi (DYP), Necmettin Erbakan başkanlığında Refah Partisi (RP), Alparslan Türkeş başkanlığında Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) ve Aykut Edibali başkanlığında İslahatçı Demokrasi Partisi (IDP) olmuştur (YSK, 1987). Seçime katılan partilerden sadece 3 tanesi baraj sınırını aşmıştır. Bunlardan ANAP oyların %36.3'ünü, SHP oyların %24.8'ini ve DYP ise oyların %19.1'ini alarak parlamentoda temsil hakkını elde etmiştir. Yasakların kaldırılmasından sonra kurulan DSP, RP, MÇP ve IDP %10 olan seçim barajını aşamadıkları için parlamentoda temsil etme hakkını alamamıştır. Bu dört partinin oy oranı toplamı yaklaşık %20'yi bulmasına rağmen seçim barajının yüksek olmasının olumsuz etkisi nedeniyle parlamentodaki temsil hakkı da kaybedilmiştir.

1990'lı yıllarda üç genel seçim yapılmıştır. Bu dönemin ilk seçimi 20 Ekim 1991 tarihinde olmuştur. Bu seçime altı parti katılmış ancak sadece beş parti seçim barajını aşarak parlamentoda temsil hakkını elde etmiştir. Süleyman Demirel başkanlığındaki DYP oyların %27'sini, Mesut Yılmaz başkanlığındaki ANAP oyların %24'ünü, Erdal İnönü başkanlığındaki SHP oyların %20,7'sini, Necmettin Erbakan başkanlığındaki RP oyların %16,8'ini ve Bülent Ecevit başkanlığındaki DSP oyların %10,7'sini almıştır.

1991 yılındaki genel seçimlerden sonra DYP-SHP koalisyon hükümeti kurulmuştur. Bu durumda dönemin başbakanı Süleyman Demirel olmuştur. Ancak 17 Nisan 1993 tarihinde Cumhurbaşkanı görevinde bulunan Özal'ın ölümü ile siyasette dengeler değişmiştir (Alkan, 1999: 60). DYP genel başkanı ve Başbakan olan Süleyman Demirel, Özal'ın ölümünden sonra Cumhurbaşkanı seçilmiştir. Böylece Demirel, Türkiye'nin 9. Cumhurbaşkanı olarak göreve başlamıştır. DYP genel başkanının belirlenmesi için olağanüstü kongre yapılmış ve kongre sonucunda Tansu Çiller, DYP genel başkanlığına seçilmiştir. Çiller başkanlığındaki DYP-SHP koalisyon hükümeti devam etmiştir. Ayrıca bu dönemde Erdal İnönü SHP genel başkanlığına aday olmamış ve Murat Karayalçın SHP genel başkanı olarak seçilerek, DYP-SHP koalisyon hükümetinin başbakan yardımcısı görevini yürütmüştür (Kongar, 1999: 263-264).

1990'lı yılların genel seçimlerinin hepsi erken seçim kararları ile sonuçlanmıştır. Dolayısıyla 1995 yılında yapılan genel seçimde de erken seçim söz konusu olmuştur. Bu dönemde iktidarda olan DYP-SHP koalisyonu, seçim yasalarında bir takım düzenleme yaparak, kendi lehine avantaj sağlamaya çalışmışlardır. Yapılan bu düzenlemeler ile seçim çevrelerinin daraltılmasını öngören uygulamadan vazgeçilmiş, milletvekili sayısı 450'den 550'ye çıkarılmış ve tercihli oy kullanma sistemi de kaldırılmıştır. Ayrıca daha önce uygulanan her bir ilin seçim çevresinin 6 milletvekili ile belirlenerek getirilen sınırlama, yapılan düzenleme ile 18 milletvekili sınırına kadar çıkarılmıştır (Özkan, 2010: 161-162). 1995 seçimlerinden önce 23.07.1995 tarihinde Anayasa'nın 67. Maddesinde yapılan düzenleme ile seçme yaşı 20'den 18'e indirilmiştir. Böylece seçmen sayısında artış olmuştur.

24 Aralık 1995 tarihinde yapılan seçime on iki partinin katılmasına rağmen sadece beş tanesi seçim barajını aşmış ve parlamentoda temsil etme hakkını elde etmiştir. Necmettin Erbakan başkanlığındaki RP oyların %21,3'ünü, Mesut Yılmaz başkanlığındaki ANAP oyların %19,6'sını, Tansu Çiller başkanlığındaki DYP oyların %19,1'ini, Bülent Ecevit başkanlığındaki DSP oyların %14,6'sını ve 1980 darbesinden sonra kapatılan ancak 1992 yılında tekrar açılarak seçimlere katılan Deniz Baykal başkanlığındaki CHP oyların %10,7'sini almıştır.

28 Şubat 1997'de askeri bir müdahale olmuştur. Askeri müdahalenin uygulanmasından sonra koalisyon hükümetinde bulunan RP'nin kapatması için dönemin Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılarından biri Anayasa Mahkemesine dava açmıştır. Açılan dava ile beraber hükümetin istifa etmesi içinde baskı yapılmış ve Haziran 1997 Refahiyol koalisyon hükümeti istifa etmiştir. 1995 seçimlerinde en çok oyu almış olan RP, Ocak 1998'de kapatılmış ve bu durum ciddi bir siyasi istikrarsızlığın meydana gelmesine neden olmuştur. 1999 yılının başlarında mevcut olan ANASOL-D koalisyon hükümeti, istifa etmiştir. İstifa sonucunda boşalan hükümet yetkililerinin yerine Bülent Ecevit önderliğinde bir azınlık hükümeti kurulmuş ve göreve başlamışlardır. Kurulan bu hükümetin ilk icraatı ise erken seçim kararı olmuştur.

1990'lı yılların son genel seçimi ise 18 Nisan 1999 tarihinde yapılmıştır. 1980'li yıllarda uygulanan siyasi yasaklar, getirilen düzenlemeler ile kaldırılmış ve etkisi 1990'lı yıllarda yapılan seçimlerde siyasi arenada yarışan parti sayısındaki artış ile görülmüştür. Bu seçimde yirmi parti katılım sağlarken sadece beş tanesi %10 olarak uygulanan seçim barajını aşarak parlamentoda temsil etme hakkını elde etmiştir. Seçim sonucunda Bülent Ecevit başkanlığındaki DSP oyların %22,1'ini, Devlet Bahçeli başkanlığındaki Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) oyların 17,9'unu, Recai Kutan başkanlığındaki Fazilet Partisi (FP) oyların %15,4'ünü, Mesut Yılmaz başkanlığındaki ANAP oyların %13,2'sini ve Tansu Çiller başkanlığındaki DYP ise oyların %12'sini almıştır. Siyasi yasaklardan sonra 1992 yılında tekrar açılan ve 1995 seçimlerinde parlamentoda temsil hakkı kazanan CHP, bu seçimde oyların %8,7'sini almasından dolayı seçim barajını aşamamış ve parlamentoya da katılamamıştır. 1999 genel seçim sonuçlarına bağlı olarak 9. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, hükümet kurma görevini DSP'nin Genel Başkanı Bülent Ecevit'e vermiştir. Ecevit ise DSP, MHP ve ANAP üçlü koalisyon hükümetini 28 Mayıs 1999 tarihinde kurmuştur.

1990'lı yıllarda sık sık ekonomik ve siyasi yönden krizler yaşanmıştır. Bu krizlerin neticesinde ise erken seçim kararları alınmış ve bu dönemdeki seçimler koalisyon hükümetlerinin oluşmasıyla sonuçlanmıştır. Koalisyon hükümetlerinin genellikle siyasi istikrarsızlığın oluşmasına neden olduğu kabul edilmekle beraber bu dönemde ekonomide de istikrar sağlanamamıştır. Bu dönemde seçimler, erken seçim ile sonuçlanmış, iktidar sık sık değişmiş ve böylece demokratik işleyişte sorunlar ortaya çıkmıştır.

2000'li yılların ilk seçimi olan 3 Kasım 2002 tarihine kadar siyasi açıdan istikrar sağlanamamıştır. 1980 yılından 2000 yılına kadar 14 hükümet kurulmuştur. Hatta Özal'ın Cumhurbaşkanı seçilmesinden sonraki süreyi kapsayan 1989 Kasım ayından 2000 yılının sonuna kadar

ise 11 hükümet kurulmuştur. Yaklaşık 11 yıllık bir zaman diliminde 11 hükümetin kurulmuş olması, ortalama hükümet değişikliğinin yılda bir yapıldığını göstermektedir. Dolayısıyla uzun zaman siyasi yönden istikrarsızlığın hâkim olduğu, kurulan hükümet sayısına bağlı olarak açıkça görülmektedir.

2000'li yılların ilk genel seçimi 3 Kasım 2002 tarihinde yapılmıştır. Bu seçimde 18 parti katılım sağlarken sadece 2 tanesi %10 olarak uygulanan seçim barajını aşarak parlamentoda temsil etme hakkını elde etmiştir. Ekonomik krizin seçmenlerin tercihleri üzerinde etkili olduğunu gösteren seçimlerden biri olmuştur. Çünkü bu seçim sonucunda önceki dönemlerde iktidarda olan partiler, barajı aşacak kadar seçmenlerden oy alamamıştır. Seçim sonucunda ise yeni kurulan Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP) oyların %34,2'sini, Deniz Baykal başkanlığındaki CHP oyların %19,3'ünü almıştır. Seçim sonucuna göre milletvekili çıkaran iki partinin oy oranlarının toplamı %54,1 iken, seçim barajını aşamayan diğer partilerin oy oranının toplamı ise %45,9'a ulaşmıştır. 1983 yılından sonra uygulamaya alınan %10 seçim barajının siyasetin temsil yetkisi üzerinde oluşturduğu olumsuz etki, bu seçim ile daha iyi hissedilmiştir. 2002 seçimlerinden sonra en yüksek oyu alan AKP'nin genel başkanı Erdoğan'ın siyasi yasağının bulunmasından ve milletvekili olarak seçilememesinden dolayı genel başkan yardımcısı olan Abdullah Gül, başkanlığa getirilmiş ve Gül'e 10. Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından hükümet kurma yetkisi verilmiştir. 2002 genel seçim sonuçlarına bağlı olarak 363 milletvekili çıkaran AKP, tek başına hükümet kurma yetkisine sahip olmuş ve 18 Kasım tarihinde kurulan hükümet ile uzun zaman devam eden koalisyon hükümet sisteminden tek parti hükümet sistemine geçiş olmuştur.

2002 genel seçimleri sonucunda 1987 seçimleri dahil olmak üzere son beş seçimde parlamentoda temsil hakkı elde eden partiler (CHP hariç), bu seçimde seçmenlerin oylarını alamadığı için meclis dışında kalmışlardır. Bu seçim ile seçmenlerin siyasette bir arayış içinde olduğu ve önceki dönemlerde seçilen partilerin siyasi istikrarı ve beraberinde ekonomik istikrarı sağlayamayıp ciddi bir ekonomik krizin yaşanmasına neden olduğunu fark ettikleri için geçmişteki partilerin cezalandırıldığı görülmüştür.

Milletvekili seçilme yaşı olarak kabul edilen 30 yaşını doldurma şartı, 17.10.2006 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanarak 25'e düşürülmüştür. Seçim kanununa göre seçim ile ilgili alınan herhangi bir karar, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren bir yıl geçmeden uygulamaya alınamamaktadır. 17.10.2006 tarihinde yürürlüğe giren 25 yaş ile sınırlı seçilme yaşı, 22.07.2007 tarihinde yapılmış olan genel seçimlerde uygulanmaması gerekmektedir. Ancak seçilme yaşının Anayasa'da yer alan bir kanun olması ve Anayasa hükümlerinin Seçim Kanunlarındaki hükümlerin üstünde yer alması nedeniyle 2007'deki genel seçimlerde 25 yaş sınırlı milletvekili seçilme kanunu uygulanmıştır.

1990'lı yıllara nazaran 2000'li yıllarda hükümette sürekli bir değişim olmamış ve seçimler planlanan yıl içerisinde yapılmıştır. 2007 Kasım ayında yapılması planlanan genel seçimler, milletvekillerinin 3 Mayıs'ta Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'de yaptığı oylama sonucunda alınan karar ile 22 Temmuz tarihine alınmıştır. Genel seçimlerin yaklaşık üç ay öne alınmasında Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde yaşanan kriz ve bununla beraber Anayasa Mahkemesi'nin Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin ilk turunu iptal etmesi neden olmuştur. Bu seçime 14 parti katılım sağlamış ve sadece 3 tanesi %10 olarak uygulanan seçim barajını aşarak parlamentoda temsil etme hakkını elde etmiştir. Seçim sonucunda ise Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki AKP oyların %46,5'ini, Deniz Baykal başkanlığındaki CHP oyların %20,8'ini ve Devlet Bahçeli başkanlığındaki MHP oyların %14,2'sini almıştır. 2002 genel seçimlerine göre oy oranı artmış olan AKP, bu seçim sonucunda da tek başına hükümet kurma yeterliliğini sağlayacak milletvekili sayısına ulaşmıştır.

27 Nisan 2007 tarihinde TBMM'de Cumhurbaşkanlığı seçimi yapılmış ve ilk turda Abdullah Gül 357 oy almıştır. Ancak Cumhurbaşkanı seçiminin yapılması için TBMM üye tam sayısının üçte ikisi (367) çoğunluğunun bu seçimde oy kullanması gerekmektedir. Bu seçime ise 361 Milletvekili katılmış ve dolayısıyla ilk turda Cumhurbaşkanı seçilememiş ve ikinci tur için toplantı tarihi belirlenmiştir. Fakat bu sonuca ana muhalefet partisi itiraz etmiş ve aynı gün Anayasa Mahkemesi'ne başvurarak oylamanın iptal edilmesini ve yürütmenin durdurulmasını istemiştir. 1 Mayıs 2007 tarihinde Anayasa Mahkemesi Kararı ile ilk turda yapılan seçim iptal edilmiştir (Gözler, 2007: 12). Dolayısıyla Cumhurbaşkanı seçiminde süreç zorlaşmış, bu durum genel geçim tarihine de yansımış ve erken seçime gidilmiştir. 22 Temmuz 2007 genel seçimlerinden sonra Cumhurbaşkanı seçim süreci başlamıştır. Cumhurbaşkanı, TBMM'de 28 Ağustos 2007 tarihinde yapılan üçüncü tur seçim sonucunda Abdullah Gül olmuştur.

2007 yılı genel seçim ve Cumhurbaşkanı seçiminden sonra 21 Ekim 2007 tarihinde, Anayasa değişikliği referandumunu konu alan bir halk oylaması gerçekleşmiştir. Bu referandum ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, Milletvekili seçim süresi başta olmak üzere birtakım Anayasa’da değişiklik talebi halkoyuna sunulmuştur. Referandum sonucunda “evet” tercihinin çoğunluğu sağlanmasından sonra 30.10.2009 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan 5922 sayılı Milletvekili Seçimi Kanununda Değişiklik ile beş yılda bir yapılan Türkiye Büyük Millet Meclisi seçimleri, dört yıla düşürülmüştür (Resmî Gazete, 2009).

2010’lu yılların ilk genel seçimi 12 Haziran 2011 tarihinde gerçekleşmiştir. Bu seçime 15 parti katılım sağlamış ve sadece 3 parti %10 olarak uygulanan seçim barajını aşarak parlamentoda temsil etme hakkını elde etmiştir. Seçim sonucunda Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki AKP oyların %49,8’ini, Kemal Kılıçdaroğlu başkanlığındaki CHP oyların %25,9’unu ve Devlet Bahçeli başkanlığındaki MHP oyların %13’ünü almıştır. Ekonomide ve siyasette yaşanan istikrarın olumlu bir etkisi olarak mevcut hükümet, seçim sonucunda tekrar tek başına hükümet kurma yetkisini elde etmiştir. Meclis çoğunluğunu elde eden AKP hükümeti, 11. Cumhurbaşkanı Abdullah Gül’den aldığı yetki ile 6 Temmuz 2011 tarihinde 61. Hükümeti kurmuştur.

Cumhurbaşkanın halk tarafından seçilmesi yönündeki karar, 21 Ekim 2007 tarihinde gerçekleşen Anayasa değişikliği referandumu ile belirlenmiştir. Referandum sonucunda “evet” tercihinin çoğunluğu sağlanmasıyla 26.01.2012 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan 6271 sayılı Cumhurbaşkanı Seçimi Kanunu ile Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi karara bağlanmıştır (Resmî Gazete, 2012). Ayrıca ilgili kanunda Cumhurbaşkanı seçimlerinde, adaylara yönelik tüm özelliklerde belirtilmiştir.

2010’lu yılların ikinci genel seçimi 2015’te yapılmıştır. 1990’larda meydana gelen sürekli erken seçimler ve koalisyon yönetimi, 2000’li yıllarda ekonomi ve siyasette yaşanan olumlu etki ile son bulmuş ve erken seçimler yapılmamakla beraber tek parti tarafından kurulan hükümet hâkim olmuştur. Dolayısıyla 7 Haziran 2015 tarihinde yapılan genel seçimde, tam olarak seçim takvimine uygun bir seçim olmuştur. Bu seçime 20 parti katılmış ve 4 parti uygulanmakta olan %10 seçim barajını aşarak parlamentoda temsil etme hakkını elde etmiştir. Seçim sonucunda ise Ahmet Davutoğlu başkanlığındaki AKP oyların %40,9’unu, Kemal Kılıçdaroğlu başkanlığındaki CHP oyların %24,9’unu, Devlet Bahçeli başkanlığındaki MHP oyların %16,3’ünü ve yeni kurulan Selahattin Demirtaş ile Figen Yüksekdağ başkanlığındaki Halkların Demokrat Partisi (HDP) oyların %13,1’ini almıştır. 2002 genel seçimleri ile başlayan tek parti hükümeti, bu seçim ile sarsılmıştır. Meclisteki milletvekili sandalye sayısı 258’e düşen AKP’nin, bu seçimden sonra tek başına hükümet kurma ihtimali kalmamıştır. Dünyada ve ülkede yaşanan ekonomik sorunların etkisi ile bu seçim sonucunda halkın tercihi tek parti hükümetinden ziyade koalisyon hükümetinin uygulanması olmuştur.

7 Haziran 2015 tarihli genel seçimlerden sonra tek parti hükümetinin mümkün olmaması, partiler arası koalisyon görüşmelerinin başlamasına neden olmuştur. Oyların çoğunluğunu alana AKP, ilk olarak CHP ile daha sonra ise MHP ile görüşmeler yaptı. Ancak tüm görüşmelere rağmen ortak kararların alınmasındaki zorluk, fikir ayrılıklarının yoğunluğu, ideolojik farklılıklar ve bunun gibi birçok nedenden dolayı 62. hükümetin kurulması mümkün olmamıştır. Hükümetin bir türlü kurulamıyor olması, yeni bir seçim sürecini getirmiştir. Dönemin Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan, 24 Ağustos 2015 tarihinde Anayasa gereği Meclis Başkanı İsmet Yılmaz ile görüşmüş ve seçimlerin yenilenmesi kararını almıştır. Bu karar aynı günde Resmî Gazete’nin mükerrer sayısında yayımlanmıştır. Akabinde Yüksek Seçim Kurulu (YSK) tarafın seçim tarihi belirlenmiş ve 1 Kasım 2015 olarak genel seçim tarihi ilan edilmiştir.

1 Kasım 2015 tarihinde tekrarlanan genel seçime 16 parti katılmış ve 4 parti uygulanmakta olan %10 seçim barajını aşarak parlamentoda temsil etme hakkını elde etmiştir. Seçim sonucunda ise Ahmet Davutoğlu başkanlığındaki AKP oyların %49,5’ini, Kemal Kılıçdaroğlu başkanlığındaki CHP oyların %25,32’sini, Devlet Bahçeli başkanlığındaki MHP oyların %11,9’unu ve Selahattin Demirtaş ile Figen Yüksekdağ başkanlığındaki Halkların Demokrat Partisi (HDP) oyların %10,76’sını almıştır. Yenilenen genel seçimler ile AKP hükümeti tek başına hükümet kurma yetkisini tekrar elde etmiştir. Siyasette yaşanan belirsizlik ve istikrarsızlığın hem ekonomik sorunlara hem de güvenlik sorunlarına neden olacağımlı bilen seçmen, bu seçim ile tercihini tek parti hükümetinden yana kullanmıştır.

16 Nisan 2017 tarihinde Anayasa değişikliği için halk oylaması yapılmıştır. Bu oylama sonucunda %51,41 oranında “evet” oyu kullanılmıştır. Dolayısıyla olumlu sonuçlanan referandum ile Anayasada bazı değişikliklere gidilmiştir. Böylece teklif edilen TBMM koltuk sayısı 550’den 600’e

yükseltilmiş, milletvekili seçilme yaşı 25'ten 18'e indirilmiş, TBMM genel kurulunun seçilme süresi dört yıldan beş yıla çıkarılmış ve Türkiye parlamentosunca belirlenen birçok yetki merciinin değişikliğini öngören Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'ne geçilmiştir. Başbakanlık makamı tamamen kaldırılmış ve başkanlık sistemi ile hükümetlerin kurulacağı karara bağlanmıştır.

2017 yılında yapılan referandumdan sonra yönetim sisteminde değişikliğe gidildiği için erken seçime gidilmiş ve 24 Haziran 2018 tarihinde başkanlık sisteminin ilk genel seçimi yapılmıştır. Yeni yönetim sistemine göre Cumhurbaşkanı seçimi oyların %50+1'ini alan aday olmaktadır. Bu aday, tek bir parti başkanı olabileceği gibi birden fazla partinin bir araya gelmesi ile oluşan bir ittifakın adayı da olabilmektedir. Dolayısıyla 2018 genel seçimi dahil olmak üzere devam eden tüm seçimlerde seçim öncesi partiler arası ittifaklar ortaya çıkmıştır.

Haziran 2018'de yeni sisteme bağlı olarak yapılan genel seçimlere 8 parti katılmıştır. Cumhurbaşkanlığı adaylığında ise Recep Tayyip Erdoğan, Doğu Perinçek, Temel Karamollaoğlu, Meral Akşener, Muharrem İnce ve Selahattin Demirtaş yer almıştır. Seçime katılan partilerden AKP ve MHP Cumhuriyet İttifakı'nı, CHP, SP ve yeni kurulan İyi Parti (İP) Millet İttifakı'nı kurmuştur. Başkanlık sistemi modelinde %10'luk seçim barajının uygulanmasına rağmen ittifak kuran partilerde bu oran aranmıyordu ve nihayetinde bu seçimde oyu %10 seçim barajının altında kalmasına rağmen ittifak kuran partiden olması nedeniyle parlamentoya giren parti olmuştur. Partilerin oy dağılımları ise Recep Tayyip Erdoğan başkanlığındaki AKP oyların %42,5'ini, Kemal Kılıçdaroğlu başkanlığındaki CHP oyların %22,6'sını, Devlet Bahçeli başkanlığındaki MHP oyların %11,1'ini, Sezai Temelli ile Pervin Buldan başkanlığındaki HDP oyların %11,7'sini ve yeni kurulan Meral Akşener başkanlığındaki İyi Parti oyların %9,9'unu almıştır. Cumhurbaşkanlığı seçiminde ise Cumhuriyet İttifakı'nın adayı olan Recep Tayyip Erdoğan oyların %52,59'unu alarak halk tarafından seçilen ilk Cumhurbaşkanı olmuştur. Bu seçim ile Türkiye Cumhuriyeti yeni yönetim modeli ile Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine geçmiştir.

4.3. Seçime Bağlı Gelişmelerin Dönemin Ekonomisine Yansımaları

Seçim sürecinde siyasi partiler tarafından, iktidara gelmesi durumunda uygulayacakları harcama ve gelir politikalarını öngörülen bir beyanname açıklanmaktadır. Mevcut iktidardaki siyasi parti ise hem gelecek döneme dair politikalarını öngören beyannameyi açıklamakta hem de kamu harcamalarında artışa giderek tekrar seçilme olasılığını artırma yönünde çaba gösterebilmektedir. Dolayısıyla seçim dönemlerinde uygulanan harcama politikalarının incelenmesi ile mevcut iktidarın tekrar seçilmek için seçmenleri etkilemek adına seçim ekonomisini uygulayıp uygulamadığının anlaşılması mümkündür.

1980'de kabul edilen 24 Ocak istikrar programı ile kamu harcamalarının finansmanında sağlıklı kaynakların kullanılması öngörülmüştür. Bu nedenle kamu harcamalarında tasarruf sağlamaya ve kamu gelirlerinde ise gelir arttırmaya yönelik yasal düzenlemeler getirilmiştir (Parasız, 2003: 300).

Seçim öncesi ve seçim dönemlerinde iktidarın uyguladığı harcama politikaları ile çoğu zaman seçim ekonomisi uygulanmaktadır. Enflasyon, işsizlik, milli gelir gibi makroekonomik değişkenlerin özellikle seçim dönemlerindeki seyri de seçim ekonomisinin uygulanabilirliği hakkında bilgi vermektedir. İktidarın bu değişkenleri optimum düzeye ulaşma yönündeki çabası, seçmen tercihlerini etkileyebilmektedir. Bu doğrultuda Tablo 1 ile 1980'lerdeki bazı makroekonomik göstergeler incelenmiştir.

Tablo 1: Ekonomik Göstergeler (1980-1989) (%)

Yıllar	Enflasyon	İşsizlik	Büyüme	Bütçe Giderleri/GSYH	Bütçe Gelirleri/GSYH
1980	115,6	8,6	-2,4	16,3	13,9
1981	33,9	7,6	4,9	15,4	14,2
1982	21,9	7,5	3,6	12,5	11,3
1983*	31,4	8,2	5,0	15,6	14,1
1984	48,4	8,1	6,7	14,5	12,5
1985	45,0	7,6	4,2	13,8	12,2
1986	34,6	8,4	7,0	12,1	9,6
1987*	38,9	8,8	9,5	12,7	9,8
1988	68,8	8,4	2,1	12,3	9,7
1989	63,3	9,1	0,3	12,7	9,9

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014*, Ankara, 2015. TÜİK, *İstatistik Göstergeler*, Erişim Tarihi: 02.03.2023. <https://www.tuik.gov.tr/>. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, Erişim Tarihi: 02.05.2023. <https://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540021349004-1497d2c6-7edf>.

* Seçim yılları belirtilmiştir.

1980'lerde ve sonraki yıllarda en büyük sorun olarak ortaya çıkan ekonomik unsur enflasyon olmuştur. 1980'de %115'e kadar çıkan yıllık enflasyon oranı 1981'de %33 ve 1982 yılında ise %21'e kadar düşmüştür. 1980 yılında %115 olan enflasyon oranının izleyen yıllarda düşme eğilimi olmasına rağmen yine de çok yüksek oranları ile önemli bir sorun olarak görülmeye devam etmiştir. 1980'li yıllarda iki genel seçim yapılmıştır. Bu seçimlerin ilki 1983 yılında, darbe rejimi ile yönetime gelen hükümetin denetiminde olmuştur. Bir diğer seçim ise 1987'de yapılmış ve siyasi partilerin seçim ekonomisi yönündeki taktiklerinden ziyade askeri yönetimin etkisinde olan bir seçim olmuştur.

Tablo 1'de yer alan bütçe gelirlerinin ve bütçe giderlerinin GSYH'ye oranı incelendiğinde, önceki yıla göre seçim dönemlerinde artışın olduğu görülmüştür. 1982 yılının bütçe giderlerinde ve gelirlerinde yaşanan gerilemeye rağmen, seçim yılı olan 1983'te artış olmuştur. Bu dönemin bir diğer genel seçimi olan 1987'nin bütçe gelirleri ile giderleri oranlarının farkı incelendiğinde, %2,9 ile en fazla bütçe açığının olduğu görülmüştür.

Siyasi parti hakimiyetinin sınırlı tutulduğu bu dönemin seçim yıllarında enflasyon, önceki yıla göre artış göstermiş olsa da seçim sonrasında daha yüksek bir ivme yakalamıştır. Bu nedenle seçim ekonomisinin enflasyon yönünden başarılı uygulanmadığı görülmektedir. Aynı şekilde işsizlik oranlarının da seçim dönemlerinde düşmediği tam aksine bu yıllarda yükseliş eğiliminde olduğu tespit edilmektedir. Büyüme verileri incelendiğinde ise seçim öncesi yıllar ile seçim dönemi karşılaştırıldığında, seçim yıllarının yüksek olduğu ve seçim ekonomisinin uygulandığına yönelik tahminlerin olumlu sonuçlandığı görülmektedir.

Bu dönemde kamu harcamalarında artışlar görülmüştür. Kamu harcamalarındaki artışı etkileyen birçok gelişme olmuştur. Başta yüksek enflasyon olmak üzere faiz oranlarındaki artış, KİT açıkları ve finansmanı, personel sayısındaki artış, sosyal güvenlik kurumunun açıkları, savunma ve güvenlik alanında meydana gelen gelişmelere bağlı olarak artan harcamalar, tarımsal destekleme alımlarındaki artış, özelleştirme faaliyetlerinin başlaması, bütçe dışı fonlar, hazine tarafından verilen garanti ve teşvikler, vakıf ve dernek uygulamaları, döner sermaye, seçim ekonomisi gibi çeşitli nedenler, kamu harcamalarını etkilemiştir (Şahin, 2002: 26-29).

1980'deki siyasi darbeden sonra mevcut iktidarın seçim çalışmalarına yönelik faaliyetleri pek söz konusu olmamıştır. Ancak 1987 yılının genel seçimlerinden kısa süre önce kamuda çalışan kesimin maaşlarına yönelik önemli kararlar alınmıştır. 09.09.1987 tarihinde 289 sayılı Kanun Hükmünde Kararname ile devlet memurları ile diğer kamu görevlilerinin aylıklarının ödeme zamanında ve özlük haklarında değişikliğe gidilmiştir. Memurlara aylık maaş ödeme günü her ayın 15'i olarak belirlenmiş ve ilk maaşlar 15 Ekim 1987 tarihinde ödenmiştir. Devlet memurlarının peşin ödenen aylıklarında herhangi bir değişikliğe gidilmediği için 15 günlük fazla ödenen bir maaş söz konusu olmuştur. Böylece alınan karar ile kamu çalışanlarına ödenen yarım aylık ikramiye, genel seçimlerden hemen önce olması nedeniyle seçime yönelik bir politika uygulandığını göstermiştir.

1987 yılının genel seçimlerinden önce maaşlara zam yapılacağı yönündeki duyurudan sonra mevcut iktidarın tekrar seçilmesi ile beraber 1988 yılında reel ücretlere %30-40 arasında artışa gidilmiştir. Ayrıca aynı yılda, hızlanan enflasyonun yavaşlayacağı ümidi ve döviz kurundaki artışın enflasyon oranına göre daha yavaş olacağı beklentisi ile Türk lirasına, ABD doları karşısında %50 dolayında değer kazandırılmıştır. Uygulanan bu iki politika ile iç talep hızlanmış ve dışalım hızı artmıştır (Hatiboğlu ve Aysan, 1994: 50).

1990'lı yılların seçim süreci incelendiğinde, sürekli değişen ve sürdürülebilirliği olmayan hükümetlere bağlı olarak erken seçimlerin yaşandığı görülmüştür. Böylece sık sık yapılmakta olan seçimler, seçim ekonomisinin uygulanabilirliğini de arttırmıştır.

Tablo 2: Ekonomik Göstergeler (1990-1999) (%)

Yıllar	Enflasyon	İşsizlik	Büyüme	Bütçe Giderleri/GSYH	Bütçe Gelirleri/GSYH
1990	60,3	8,5	9,3	12,9	10,4
1991*	66,0	8,7	0,9	12,9	11,4
1992	70,1	9,0	6,0	15,6	11,8
1993	66,1	9,4	8,0	15,3	13,2
1994	106,3	9,1	-5,5	18,4	14,3
1995*	89,1	8,1	7,2	17,4	13,5
1996	80,4	7,1	7,0	16,5	13,5
1997	85,7	7,3	7,5	19,9	14,8
1998	84,6	7,4	3,1	20,8	16,6
1999*	64,9	8,2	-4,7	22,2	17,8

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014*, Ankara, 2015. TÜİK, *İstatistik Göstergeler*, Erişim Tarihi: 02.03.2023. <https://www.tuik.gov.tr/>. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, Erişim Tarihi: 02.05.2023. <https://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540021349004-1497d2c6-7edf>.

* Seçim yılları belirtilmiştir.

Tablo 2’de dönemin seçimlerine bağlı olarak bazı makroekonomik veriler incelenmiştir. Tablodan da görüldüğü üzere 1990’lı yıllarda enflasyon oranı oldukça yüksek oranlarda seyretmiştir. Yıllar itibariyle enflasyon oranları incelendiğinde, uygulanan ekonomi modeline bağlı olarak 1994 yılında %106,3 ile en yüksek orana ulaşmış ancak akabinde 5 Nisan Kararları olarak literatüre geçen program sonucunda düşüşe geçerek 1999 yılında %64,9’a kadar gerilediği görülmüştür. 1995 seçim yılının enflasyon oranında gerilemenin meydana gelmesinde, 1994 yılında alınan 5 Nisan Kararları etkili olmuştur. Bu kararlar ile 2000’li yılların başlarına kadar enflasyonda olumlu yönde sonuç alınmış ve enflasyon oranı düşüşe geçmiştir. Dolayısıyla 1990’lı yıllarda yapılan seçimlerin enflasyon oranları üzerinde olumlu yönde etkili olduğu ve seçim ekonomisinin uygulandığını ifade etmek mümkün değildir. Enflasyon gibi işsizlik oranında da mevcut iktidarın müdahalesi ile seçim dönemlerinde seçim sonuçlarının lehine olmasına yardımcı olacak bir düşüş görülmemiştir.

Bu dönemde büyüme verilerinde de seçime bağlı olumlu bir sonuç elde edilmemiştir. 1991 ve 1999 seçim yıllarında büyüme verileri önceki yıllara göre gerilemiştir. Özellikle 1999 yılında negatif büyümenin gerçekleşmesinde Marmara Bölgesini kapsayan ve ekonomide ciddi hasara neden olan depremin etkisi büyük olmuştur. 1995 yılındaki seçimlerde ise 5 Nisan Kararlarının olumlu etkileri ve ekonomik krizin bastırılması için yapılan müdahalelerin olumlu etkisi ile yıllık büyüme oranı %7,2’ye yükselmiştir. Devam eden yıllarda da büyüme oranının olumlu yönde devam etmesi, bu dönemde seçim ekonomisinin büyüme verileri üzerinde etkili olmadığını göstermiştir.

Tablo 2’de görüldüğü üzere 1990’larda bütçe gelirlerinde ve bütçe giderlerinde seçimlere bağlı bir artış eğilimi olmamıştır. Bu dönemin önemli ekonomik krizi olan 1994 yılında bütçe giderlerinin arttığı görülmüştür. Ekonomide alınan önlemlere bağlı olarak belirtilen değişkenlerde azalma, kısa süreli olmuştur. Ayrıca Marmara Bölgesini kapsayan büyük doğal afete bağlı olarak bütçe giderleri de artmıştır.

1991 yılında yapılan genel seçim çalışmaları, Merkez Bankası tarafından verilen krediler üzerinde etkili olmuştur. 1990 yılında %55 dolaylarında olan kredi oranı, seçim yılında %80’lere çıkmıştır. Uygulanan bu seçim ekonomisi beraberinde birçok olumsuz gelişmeyi getirerek devlet bütçesinde istikrarsızlığın oluşmasına, yüksek enflasyonun engellenememesine ve dış ticaret açığının artmasına neden olmuştur (Efe, 1999: 87-88).

Yıllar itibariyle tarımsal ürünlerin hem destekleme alım fiyat politikasında hem de destekleme kapsamındaki ürün sayısında farklılıklar meydana gelmiştir. Özellikle seçim dönemlerine bağlı olarak genellikle tarımsal desteklemelerde artışlar olmuştur. Şöyle ki destekleme kapsamındaki ürün sayısı 1980 yılında 22 iken, 1990 yılında 10’a kadar düşmüş ve seçim yılı olan 1991 de ise bu sayı 24’e yükselmiştir (Yeni ve Dölekoğlu, 2003: 17-19). Ayrıca 1991 seçim kampanyasında tarımsal destekleme fiyatlarını öne sürerek seçimlerin manipüle edilmeye çalışıldığı görülmüştür. Muhalefet partide bulunan ve seçim sonrası hükümet kurma yetkisini alan Demirel, seçim öncesinde tarımsal destekleme ürünleri için “kim ne veriyorsa ben beş fazlasını veriyorum” ifadesi ile literatürde seçim ekonomisinin uygulanabileceğini gösteren bir açıklama yer almıştır.

1991 genel seçimlerden önce verilen vaatler, seçim sonrasında gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Bu seçimlerden önce Demirel tarafından emeklilik yaşının indirilmesine dair verilen seçim vaadi, seçim sonrasında iktidara gelen parti olması nedeniyle emeklilik yaşı ile ilgili yasa çıkarılmıştır. Emeklilik yaşının indirilmesi ile sosyal güvenlik giderlerinin artmasına ve dolayısıyla kamu maliyesi üzerinde uzun yıllar devam edecek bir tahribata neden olmuştur. 20.02.1992 tarihli 3774 sayılı Kanun ile kadınların 20 tam yıl, erkeklerin ise 25 tam yıl sigorta primi ödemesi sonucunda emekli olma yolu açılmıştır (Resmî Gazete, 1992: 1). Böylece 18 yaşında sigortalı çalışmaya başladığı varsayılırsa kadınların 38 ve erkeklerin 43 yaşında emekli olmaları mümkün olmuştur. Emeklilikte yaş sınırının kaldırılması sosyal güvenlik sisteminde açıkların artmasına ve bu açıkların bütçe harcamalarına yansıtılmasıyla beraber transfer harcamalarının oransal olarak artmasına neden olmuştur.

1990'larda gerçekleşen bir diğer erken seçim 1995 yılında olmuştur. Bu genel seçim sürecinde klasik seçim politikalarının uygulandığı görülmüştür. Kamu gelir ve harcama politikalarının kullanıldığı bu seçimde, KİT'lere yapılacak zamlar ertelenmiş, seçimden kısa süre sonra ise kamu tarafından üretilen ürünlerde %14,5 oranında zam uygulanmıştır. Bu seçim döneminde de kamuda istihdam edilen memur ve işçiler dikkate alınmış ve maaşlara %60 oranında zam yapılmıştır. Uygulanan bu seçim ekonomisi politikaları, bütçe açıklarında artışa neden olmuştur (Bakırtaş, 1998: 57).

1990'lı yıllarda tarım sektörünün gelişimi için verilen destek kredileri Ziraat Bankası ile Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından finanse edilmiştir. 1994 yılında 1.343,9 milyon dolar olan kredi tutarı, 1995 yılında 4.537,7 milyon doları bulmuştur. Seçim yılında yükselen tarımsal destek kredileri 1996'da 1.917,1 milyon dolara gerilemiştir (Yeni ve Dölekoğlu, 2003: 20-21). Dolayısıyla seçim döneminde tarım alanında kredi tutarları artırılmış ve seçmen tercihleri manipüle edilerek seçim ekonomisi uygulanmıştır.

1999 yılında hem genel seçimlerin hem yerel seçimlerin hem de Marmara depreminin etkisi ile ekonomide ciddi sorunlar yaşanmaya başlamıştır. Bu sorunların çözümü için 1999 Kasım ayında TBMM'ye yeni bir vergi paketi sunulmuştur. Bu paket ile gelir ve kurumlar vergisi üzerine ek vergi ödemeleri ve motorlu taşıtlar vergisi ile emlak vergisi üzerine de yeni vergi oranları getirilmiştir. Ayrıca cep telefonu faturaları üzerine de eklenen yeni vergiler olmuştur. Bunlarla beraber serbest meslek kazançları ve gayrimenkul sermaye iradı üzerinden hesaplanan %15 oranındaki stopaj %20'ye çıkarılmış, tütün ve alkollü içecekler üzerinde uygulanan vergi oranına ek KDV oranı getirilmiş, %2 oranında KDV oranları artırılmıştır (Yıldırım ve Yıldırım, 2001: 15).

1990'lı yıllarda hem siyasette hem de ekonomide ciddi krizler yaşanmıştır. Toplumsal refahın düşmesine, ülke ekonomisini derinden etkileyip birçok olumsuz etkinin oluşmasına neden olan ekonomik sorunlara bu dönemde kesin bir çözüm bulunamamış ve siyasi mücadeleler ön planda olmuştur. Siyasetçilerin oy maksimizasyonu hedefiyle hareket edip uyguladığı politikalar hem mali disiplinsizliğe hem de ekonomi üzerinde büyük zararlara neden olmuştur. Bu dönemde siyasi yönden istikrar sağlanamamış ve sürekli değişen, kurulup akabinde fes edilen hükümetlerden dolayı koalisyonların hâkim olduğu dönem olarak literatüre geçmiştir. Böylesi politik güvensizlik ortamının varlığı, seçim çalışmalarında fırsatçı politikaların yürütülmesine yol açmıştır. Sonuç olarak ülke ekonomisinde yaşanan yapısal sorunlar, bu dönemde 1994 ekonomik krizine ve nihayetinde ise Türkiye'nin en büyük ekonomik krizi olarak kabul edilen 2001 krizine neden olmuştur.

Tablo 3: Ekonomik Göstergeler (2000-2009) (%)

Yıllar	Enflasyon	İşsizlik	Büyüme	Bütçe Giderleri/GSYH	Bütçe Gelirleri/GSYH
2000	54,9	7,0	6,8	26,9	19,8
2001	54,4	8,9	-5,7	28,0	21,2
2002*	45,0	10,8	6,2	33,5	21,3
2003	25,3	11,0	5,3	33,0	21,7
2004	8,6	10,8	9,4	24,4	23,9
2005	8,2	10,6	8,4	21,7	24,3
2006	9,6	10,2	6,9	22,6	21,4
2007*	8,8	10,3	4,7	23,2	21,0
2008	10,4	11,0	0,7	22,8	20,4
2009	6,3	14,0	-4,8	26,8	20,9

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014*, Ankara, 2015. TÜİK, *İstatistik Göstergeler*, Erişim Tarihi: 02.03.2023. <https://www.tuik.gov.tr/>. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe

Başkanlığı, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, Erişim Tarihi: 02.05.2023. <https://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540021349004-1497d2c6-7edf>.

* Seçim yılları belirtilmiştir.

Tablo 3'te 2000'li yılların bazı ekonomik verileri incelenmiştir. 1990'ların büyük problemi olan yüksek enflasyon oranı, bu dönemde ilk yıllarında etkili olmuş ancak 2004 yılı itibariyle tek haneli sayılara gerilemiştir. Bu dönemde başta enflasyon olmak üzere birçok makroekonomik gösterge üzerinde olumlu yönde gelişmelerin sağlanmasında, 15 Mayıs 2001 tarihinde Kemal Derviş öncülüğünde hazırlanan ve ekonomide ciddi yapısal reformları öngören Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nın etkisi olmuştur. Dolayısıyla 2002 seçim yılında enflasyon oranındaki düşüşün temel nedeni olarak seçimden bağımsız uygulanan ekonomi programının olumlu yansımaları görülmüştür. 2007 genel seçimlerinde ise seçim ekonomisine bağlı olarak enflasyon oranında %0,8'lik bir düşüş meydana gelmiştir. Ancak işsizlik oranında ise enflasyon oranının aksine sürekli bir artışın söz konusu olduğu gözlenmiştir. Seçim ekonomisinin olumlu yönde etkisinin olmadığı işsizlik oranı, 2008 Küresel Ekonomik Krizin de etkisi ile 2009 yılında %14'e kadar yükselmiştir.

2002 yılında yapılan genel seçimlerin büyüme üzerinde pozitif bir etki oluşturduğunu belirtmek pek mümkün değildir. Şöyle ki 2001 yılında yaşanan ekonomik krizin etkisi ile negatif büyüme gerçekleşmiş ve 2001 yılında ekonomide alınan önemli kararlar, bir sonraki yıl olan 2002 yılının ekonomik büyümesini olumlu yönde etkilemiştir. Bir diğer seçim yılı olan 2007'de ise önceki yılın büyüme oranına göre %2,2'lik bir gerileme meydana gelmiştir. Dolayısıyla 2000'li yıllarda gerçekleşen her iki genel seçiminde ekonomik büyüme üzerinde olumlu bir etkisinin varlığından söz etmek mümkün değildir.

Bütçe giderlerinin GSYH'ye oranının yer aldığı Tablo 3 incelediğinde, yaşanan ekonomik ve sosyal sorunların yansımaları olarak artan bütçe giderlerinin, seçim yıllarında da artış eğiliminde olduğu görülmüştür. 2002 seçimlerinde bütçe giderlerinin GSYH oranı %33,5'e kadar çıkmıştır. Ekonomide alınan tedbirlerden sonra düşme eğiliminde olan bütçe açıkları, 2007 seçimlerinde tekrar yükselişe geçmiş ve bütçe giderlerinin GSYH'ye oranı %23,2'ye ulaşmıştır. Bu dönemde bütçe gelirlerinde seçim yıllarından bağımsız olarak ve ekonomik tedbirlerin olumlu yansımaları ile artış görülmüştür.

2002 genel seçimlerden sonra kurulan hükümet, 2001 yılında hayata geçirilen Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nı eksiksiz uygulamaya çalışmıştır. Hatta IMF ve Dünya Bankası'nın taleplerini konu edinen bu programa, beklenilenin ötesinde uyum göstermiştir. Böylece uluslararası finans çevreleri, uyumlu politikalar ile hareket eden AKP hükümetini daha fazla desteklemiş ve yardımcı olmaya başlamıştır. Bu süreçte hükümetin önceliği ekonomik krizin etkilerini ortadan kaldırarak, Avrupa Birliği'ne tam üyelik müzakereleri için istenen ekonomik, sosyal ve politik uyumu sağlamak olmuştur. Hükümetin bu çalışmalarını destekleyen IMF ve Dünya Bankası, programın uygulanması için öngörülen kredileri kullanmıştır. Hükümet, 2005 yılında belirtilen bu kuruluşların yeni tekliflerini kabul etmesi ile 10 milyar dolar kredi alınmıştır.

2002 genel seçimlerinden sonra kurulan tek parti hükümeti ile siyasi istikrarın temelleri atılmış ve 2001 yılında ekonomide alınan kararların uygulanmasına devam edilmesiyle de ekonomik istikrar sağlanmıştır. 1980'lerde başlayan özelleştirme süreci, ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanmasıyla bu dönemde daha fazla olmuş ve böylece elde edilen gelir de artmıştır. 1985-2002 yılları arasında özelleştirme ile elde edilen toplam gelir 8 milyar dolar kadarken, sadece 2005 yılında özelleştirme geliri 8 milyar doları aşmıştır. Yapılan özelleştirmeler ile birlikte ülkeye hem yatırım hem de döviz girişinde artış olmuştur (Karagöl, 2013: 44).

Vergi ile ilgili yapılan indirimler çoğu zaman ekonomik büyümeyi olumlu etkilemektedir. Ekonomik büyüme ise genellikle vergi gelirlerinde artışı meydana getirmektedir. Şöyle ki ekonomik büyümedeki hızlanma, vergileme kapasitesinin genişlemesini ve vergi tabanının artmasını desteklemektedir. Bu yaklaşımdan dolayı 2000'li yılların başında bazı mal ve hizmetlerin vergi oranlarında indirime gidilmiştir (Güngör ve Aydın, 2011: 73). Ekonomide yaşanan olumlu gelişmelerden sonra bu dönemde uygulanan vergi politikaları ve vergi oranları incelenmiştir. Ekonomiyi desteklemesi ve sürdürülebilirliği kazanmak için gelir vergisi tarifesinde bazı değişimler yapılmıştır. 2004 yılına kadar uygulanan en alt dilim oranı %20, en üst dilim oranı %45 ve altı dilimden oluşan gelir vergisi tarifesi, 2005 yılından itibaren en üst dilim oranı %40 ve beş dilimden oluşacak şekilde değiştirilmiştir. 2006 yılından itibaren ise en düşük oran %15'e, en yüksek oran %35'e düşürülmüş ve tarife dilim sayısı da dörde çekilmiştir (Armağan, 2007: 229).

Mevcut hükümet, gelir vergisi tarifesiyle beraber kurumlar vergisinde de değişiklik yapmıştır. 1990 yılında %46 olan kurumlar vergisi oranı, 1994'te %25'e düşürülmüş, 1999'da %30'a ve 2005'de %33'e yükseltilmiş ve son olarak 2006 yılında yürürlüğe giren kanunla kurumlar vergisi oranı %20'ye düşürülmüştür. Uzun süre kurumlar vergisi oranı %20 olarak uygulanmıştır (Armağan, 2007: 233).

Ücret geliri elde edenleri ilgilendiren önemli gelişmelerden biri yine bu dönemde meydana gelmiştir. Ücretlilerin, yaptığı giderleri indirim konusu yapma ve vergilemede ayrımcılığa neden olan uygulama 2003 yılında durdurulmuştur. 2004 yılında ise belge düzeninin yayılmasını teşvik etmek amacıyla vergi iade sistemi getirilmiş ve sadece ücret geliri elde edenler için uygulanan özel indirimler kaldırılmıştır. 2007 yılında ücretliler için uygulanan bu uygulamadan da vazgeçilmiş ve 2008 yılında yürürlüğe geçmek üzere "asgari geçim indirimi" sistemine geçilmiştir. Asgari geçim indirimi ile ücretlilerin ödemekle yükümlü olduğu verginin, belli oranlar doğrultusunda hesaplamaların yapılması ile kendisine iade edilmesinin yolu açılmıştır. Asgari geçim indirimi, asgari ücretin yıllık brüt tutarı üzerinden hesaplanarak oranları; mükellefin kendisi için %50, çalışmayan eşi için %10, ilk iki çocuğu için %7,5 ve sonraki çocuklar için %5 olarak belirlenmiştir (Demirli, 2011: 290). Böylece mükelleflerin medeni durumu ve çocuk sayısı dikkate alınarak tüm ücretliler için eşit bir vergi indirimi uygulanmaya çalışılmıştır.

Ziraat Bankası ve Tarım Kredi Kooperatifleri tarafından 2007 yılında kullanılan toplam tarımsal kredi, önceki yıla göre %23 artmıştır. Bununla beraber geliştirilen politikalar ile özel bankalara da çiftçilere daha fazla kredi sunmaları için bazı imkânlar verilmiştir. Böylece 2007 yılında çiftçilere, özel bankalar tarafından 3,5 milyar YTL tarımsal destek sunulmuştur. Ayrıca çiftçilere, tarlalarını modern sulama sistemine geçirmesi durumunda faizsiz kredi imkânı sağlanmıştır. Bu çerçevede Ziraat Bankası tarafından, damla sulama ve yağmurlama sulama sistemleri için 2007 yılında 9.300 üreticiye 137 milyon YTL faizsiz kredi verilmiştir (T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, 2007: 72). Dolayısıyla seçim yılı olan 2007'de seçimlere bağlı olarak tarımsal desteklemeler artırılmış ve seçime yönelik politikaların uygulandığı görülmüştür.

2007 yılında yapılacak genel seçimlerden kısa süre önce 5620 sayılı Kamuda Geçici İş Pozisyonlarında Çalışanların Sürekli İşçi Kadrolarına veya Sözleşmeli Personel Statüsüne Geçirilmeleri, Geçici İşçi Çalıştırılması ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun çıkarılmıştır. Bu kanun 20 Nisan'da Cumhurbaşkanı onayından geçerek 21 Nisan 2007 tarihinde Resmî Gazete'de yayımlanmış ve aynı yıl içinde kademeli olarak şartları sağlayan tüm işçiler, sürekli çalışan personel statüsüne getirilmiştir (Resmî Gazete, 2007). Böylece belirtilen kanun ile kamuda çalışmakta olan yaklaşık 218 bin geçici işçiye daimî kadro imkânı sunulmuştur. 22 Temmuz 2007 seçimlerinden önce memur maaşlarında rutinin dışında bir artış yapılmamıştır. Genel itibariyle seçim ekonomisinin en fazla uygulanan yöntemlerinden biri olan memur maaşlarındaki artış geleneği, bu seçimde yer bulmamış ve önceden belirtilen oranlar dahilinde maaş artışları gerçekleşmiştir.

2000'li yılların başında ekonomide ciddi krizler yaşanmıştır. Yaşanan bu ekonomik krizlerin etkisinin azaltılması için 2001 yılında Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı ile önemli kararlar alınmıştır. Böylece yıllardır süre gelen ekonomik sorunlar, ele alınan yapısal reformlar ile çözümlenmeye çalışılmıştır. 2002 yılındaki seçimlerden sonra kurulan yeni hükümetin siyasi yönden güven vermeye başlaması ve ekonomi ile ilgili önceki yıl alınan kararların uygulanmaya devam edilmesi, ülkeyi olumlu yönde etkilemiştir. 1990'lı yılların koalisyon hükümetlerine karşı bu dönemde yapılan her iki genel seçimde de tek parti hükümeti kurulması için seçmenlerden yeterli destek alınmıştır. Politik güvenin sağlanmasıyla başta ekonomi olmak üzere birçok yönden kalkınmayı destekleyen gelişme olmuştur. Dünyayı etkisi altına alan 2008 Küresel Ekonomik Krizine kadar, Türkiye ekonomisinde istikrarlı bir iyileşme görülmüş ve birçok makroekonomik gösterge bu süreçte istenilen düzeyde ilerlemiştir.

Tablo 4: Ekonomik Göstergeler (2010-2019) (%)

Yıllar	Enflasyon	İşsizlik	Büyüme	Bütçe Giderleri/GSYH	Bütçe Gelirleri/GSYH
2010	8,6	11,9	9,2	25,4	21,2
2011*	6,5	9,8	8,8	22,6	20,5
2012	8,9	9,2	2,1	23,0	20,4
2013	7,5	9,7	4,2	22,6	20,8
2014	8,9	9,9	2,9	21,9	20,0
2015*	7,7	10,3	6,1	21,6	19,8
2016	7,8	10,9	2,9	22,4	20,4
2017	11,1	10,9	7,4	21,8	19,5
2018*	16,3	13,5	2,6	22,1	19,4
2019	15,2	13,7	0,9	23,1	19,7

Kaynak: Kalkınma Bakanlığı, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014*, Ankara, 2015. TÜİK, *İstatistik Göstergeler*, Erişim Tarihi: 02.03.2023. <https://www.tuik.gov.tr/>. T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, Erişim Tarihi: 02.05.2023. <https://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540021349004-1497d2c6-7edf>.

* Seçim yılları belirtilmiştir.

Tablo 4'te 2010'lu yılların bazı ekonomik verileri incelenmiştir. 1990'ların büyük problemi olan yüksek enflasyon oranı, 2000'li yılların başında ekonomide alınan tedbirler sayesinde tek haneli sayılara kadar düşürülmüştür. Uzun yıllar enflasyonda görülen tek haneli oran 2017 yılında enflasyonun %11,1 olmasıyla son bulmuştur. 2011 ve 2015 yılında yapılan genel seçimlerde enflasyon oranı önceki yıla göre düşüş eğiliminde olmasına rağmen 2018 yılı seçimlerinde ise artış trendini sürdürmüştür.

İşsizlik oranı incelendiğinde, 2010 yılında küresel krizin etkisi ile çift haneli sayılarda seyreden bu oran, sonraki birkaç yıl boyunca tek hanede ilerlemiştir. 2011 yılı seçimlerinde gerileme kaydeden işsizlik oranı, 2015 ve 2018'de gerçekleşen seçim yıllarında ise artış eğiliminde olmuştur. İşsizlik gibi büyüme oranlarında da ilk yıllarda olumlu yönde ilerleme görülmüştür. 2015 seçim yılında büyüme oranı önceki yıla göre artış ancak 2011 ve 2018 seçim yıllarında ise önceki yıllara göre gerileme kaydedilmiştir. Dolayısıyla Tablo 4'te yer alan enflasyon, işsizlik ve büyüme oranlarının doğrudan seçim dönemlerinden etkilendiğini söylemek mümkün değildir. Bu değişkenler üzerinde belirleyici olan sadece seçim ekonomisi değildir. Seçim ekonomisinden ziyade dünyanın ve ülkenin siyasi ve ekonomik yapısının daha belirleyici olduğu görülmüştür.

2008 Küresel Ekonomik Krizden sonra dünyada uygulanan genişletici politikalara bağlı olarak Türkiye ekonomisinde ilk yıllarda iyileşme görülmüştür. Büyüme oranı artmış, işsizlik ve enflasyon oranı azalmıştır. 2014 yılında küresel krizin merkezi olan ABD'de uygulanacak politikaların değiştirileceği yönündeki karar, Türkiye ekonomisini olumsuz etkilemiş ve bu tarihten sonra makroekonomik değişkenlerde olumsuz yönde ilerleme kaydedilmiştir.

Bütçe giderlerinin GSYH'ye oranının yer aldığı Tablo 4 incelendiğinde, yaşanan ekonomik ve sosyal sorunların yansımaları olarak bütçe giderlerinin arttığı ve seçim dönemlerinde düşük oranlarda artış eğilimi olduğu görülmüştür. 2008 Küresel Ekonomik Krizin etkisi ile %25,4 oranına ulaşan bütçe giderleri/GSYH, sonraki yıllarda ekonomideki iyileşmeye bağlı olarak düşüş eğiliminde olmuştur. Seçim yıllarında dahi düşüş eğiliminde olan bu oran sadece 2018 seçim yılında bir önceki yıla göre %0,3 oranında artmıştır. Bütçe gelirlerinin GSYH oranı ise seçim yıllarında önceki yıla oranla düşüş eğiliminde olmuştur. Seçim yıllarında bütçe gelirlerinde artış eğilimi söz konusu olmamıştır.

SONUÇ

Makroekonomik politikaların seçimlere bağlı olarak yönlendirilmesi ve seçimlerin makroekonomik göstergeler üzerinde belirleyici bir etkinin olması, birçok ülke ekonomisinde olduğu gibi Türkiye ekonomisinde de önemli konular arasında değerlendirilmektedir. Genellikle politikacılar, makroekonomik politikaları seçim sonucunda galip gelip iktidar olabilmek için bir araç olarak kullanabilmektedir. Bu doğrultuda enflasyon, büyüme ve işsizlik gibi makroekonomik değişkenler ile bütçe gelirleri ve bütçe giderlerinin, seçim dönemlerine bağlı herhangi bir etkinin olup olmadığı 1980 sonrası veriler incelenerek değerlendirme yapılmaktadır.

1980'li yıllara ait ekonomik ve siyasi yapıdaki gelişmeler incelendiğinde bu dönemdeki genel seçimlerin kamu maliyesi üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu görülmektedir. Seçim tarihinin açıklanmasından sonra alınan mali ve siyasi kararların uygulamaları incelendiğinde, seçim ekonomisine

yönelik yoğun politikalara rastlanılmamıştır. Bu süreçte işçi ücretlerinin artırılması dışında herhangi bir manipülatif tutum izlenmemiş ve 24 Ocak Kararlarına uygun politikalar geliştirilmiştir.

Seçim dönemlerinde seçmen tercihlerini olumlu yönde etkilemek ve oy maksimizasyonu hedefi için kamu harcamaları üzerinden çeşitli politikalar uygulanmıştır. Artan bu kamu harcamaları, çoğu zaman bütçe açıkları olarak karşımıza çıkmıştır. 1990'lı yıllarda ekonomide yaşanan önemli krizler ve siyasette istikrarın sağlanamaması, kamu harcamalarının finanse edilme sürecinde sorunların yaşanmasına neden olmuştur. Bu sebeple ekonomik istikrarın sağlanması, seçim dönemlerinden sonra genellikle vergi aflarını veya yeni vergi düzenlemelerini kapsayan kanunların yürürlüğe girmesiyle olmuştur.

1990'larda uygulanan politikalar sonucunda ortaya çıkan ekonomik krizlerin ve siyasi istikrarsızlığın büyük etkisi, 2000'li yılların başında görülmüştür. Türkiye, Kasım 2000 ve Şubat 2001 krizi olarak literatüre geçen, cumhuriyet tarihinin en büyük ekonomik krizlerini yaşamıştır. Bu krizlerden sonra ekonomide alınan tedbirler ve 2002 genel seçimlerinde hükümet değişikliği ile ülke ekonomisine duyulan güven, birçok makroekonomik değişkenin olumlu yönde etkilenmesine yol açmıştır. 2000'li yılların seçim süreci incelendiğinde, önceki dönemden farklı olarak tek parti hükümet rejiminin hâkim olduğu dolayısıyla siyasi istikrarın sağlandığı bir dönem olmuştur.

Seçim dönemlerinde iktidarın uyguladığı politikalar ile ekonomiye yansımalarını ifade eden seçim ekonomisi, seçim öncesi ifade edilen beyanlar ve vaatler ile etkili olmuştur. Seçim dönemlerine bağlı olarak çalışmada ele alınan enflasyon ve işsizlik oranları üzerinde belirleyici bir sonuç elde edilememiştir.

KAYNAKÇA

- Akalin, G. (2010). *Cumhuriyet dönemi ekonomi politik tarihinin liberal yorumu*. Ankara: Orion Kitabevi.
- Alesina, A. (1988). Macroeconomics and politics. *NBER Macroeconomics Annual*, 3, 13-62.
- Alesina, A., Roubini, N. and Cohen, G. D. (1997). *Political cycles and the macroeconomy*. Cambridge: The MIT Press.
- Alkan, M. Ö. (1999). Osmanlıdan günümüze Türkiye’de seçimlerin kısa tarihi. *Görüş Dergisi*, 48-61.
- Armağan, R. (2007). Türkiye’de gelir ve kurumlar vergisi oranlarında indirim vergi gelirleri üzerine etkileri. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(3), 227-252.
- Bahçeci, A. S. (1997). Ortodoks ve heterodoks istikrar programları: Seçilmiş ülke deneyimleri ve Türkiye örneği. (Uzmanlık tezi). Devlet Planlama Teşkilatı: Ankara.
- Bakırtaş, İ. (1998). Politik-ekonomik dalgalanmalar kuramı kapsamında Türkiye’deki politik yapının ekonomi üzerindeki etkisi. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 13(2), 47-63.
- Buchanan, J. M. (1975). PUBLIC finance and public choice. *National Tax Journal*, 28(4), 383- 394.
- Buchanan, J. M. (1984). Politics without romance: a sketch of positive public choice theory and its normative implications. J. M. Buchanan and R. D. Tollison (Ed.), *The theory of public choice-II* (ss. 11-22). Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Demirli Y. (2011). *Gelişmekte olan ülkelerde vergi reformları ve Türkiye’de gelir üzerinden alınan vergiler açısından değerlendirme*. Ankara: Maliye Bakanlığı.
- Devlet Planlama Teşkilatı (DPT). (1996). 1996 Yılı Programı, Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000). https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2018/10/1996_Y%C4%B1l%C4%B1_Program%C4%B1.pdf, Erişim Tarihi: 10.10.2022.
- Dinler, Z. (1994). *Mikro ekonomi*. Bursa: Ekin Yayınları.
- Eren, E. ve Bildirici, M. (2001). Türkiye’de siyasal ve iktisadi istikrarsızlık: 1980-2001. *İktisat İşletme ve Finans*, 16(187), 27-33.
- Eroğlu, N. (2003). Türkiye’de iktisat politikalarının gelişimi 1923-2003. *80. Yılında Türkiye Cumhuriyeti Sempozyumu*. İstanbul: Marmara Üniversitesi.
- Ghosh, J. (2005). Michal Kalecki and the economics of development. *The Pioneers of Development Economics: Great Economists on Development*, London: Zed Books.
- Gözler, K. (2007). Hukukun siyasetle imtihanı kim sınıfta kaldı? *Türkiye Günlüğü*, (89), 5-15.
- Güngör, G. ve Aydın, A. (2011). Küreselleşmenin Türk vergi politikalarına etkisinin 1980 sonrası analizi. *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 3(2), 69-78.
- Hatiboğlu, Z. ve Aysan, M. (1994). Türkiye ekonomisinde 1994 bunalımı. İstanbul: Beta Basım Yayım.
- Karagöl, E. T. (2013). AK parti dönemi Türkiye ekonomisi. Ankara: SETA Yayınları.
- Kargı, V. (2007). Enflasyon ve 1980–2005 döneminde Türkiye’de fiyat artışları. *Maliye Dergisi*, (152), 60-80.
- Karlık, R. (1999). *Türkiye ekonomisi (tarihsel gelişim yapısal ve sosyal değişim)*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım.
- Kılıçbay, A. (1992). *Türkiye ekonomisi (modeller, politikalar, stratejiler)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Kongar, E. (1999). *21. Yüzyılda Türkiye*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Lemieux, P. (2004). The public choice revolution. <https://ssrn.com/abstract=604046>. 22-29.
- Mueller, D. C. (1976). Public choice: a survey. *Journal of Economic Literature*, 14(2), 395-433.
- Nordhaus, W. D. (1975). The political business cycle. *Review of Economic Studies*, 42(2), 169-190.
- Oktayer, A. (2010). Türkiye’de bütçe açığı, para arzı ve enflasyon ilişkisi. *Maliye Dergisi*, 158(1), 431-447.
- Onur, S. (2002). Politik bütçe döngüleri ve Türkiye ekonomisi (1975-2000). *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(2), 85-126.
- Osiatynski, J. (1977). *Collected works of Michal Kalecki, capitalism: Business cycles and full employment*. Oxford: Clarendon Press.
- Özkan, F. (2010). *Politik konjonktür dalgalanmaları (Türkiye analizi)*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kocaeli.

- Parasız, İ. (2003). *Türkiye ekonomisi*. Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/10/20061017-1.htm>, Erişim Tarihi: 01.12.2022.
- Resmî Gazete. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3065.pdf>, Erişim Tarihi: 03.04.2023.
- Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/21155.pdf>, Erişim Tarihi: 06.04.2023.
- Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2007/04/20070421-1.htm>, Erişim Tarihi: 16.04.2023.
- Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/10/20091030-1.htm>, Erişim Tarihi: 25.04.2023.
- Resmî Gazete. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2012/01/20120126-5.htm>, Erişim Tarihi: 30.04.2023.
- Şahin, A. (2002). 1980 sonrası harcama politikaları. 16. *Türkiye Maliye Sempozyumu* içinde (s.25-32). Manisa: Celal Bayar Üniversitesi.
- Şimşek, H. A. (2007). Türkiye’de 2000 sonrasında uygulanan istikrar programlarının kamu maliyesine etkileri. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar Dergisi*, 44(512), 52-68.
- T.C. Kalkınma Bakanlığı, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler 1950-2014*, Ankara, 2015.
- T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. 2007 Yılı Faaliyet Raporu. https://www.tarimorman.gov.tr/SGB/Belgeler/Bakanl%C4%B1k_Faaliyet_Raporlar%C4%B1/2007_Yili.pdf. Erişim Tarihi: 10.05.2023.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı, *Ekonomik ve Sosyal Göstergeler*, Erişim Tarihi: 02.05.2023. <https://www.sbb.gov.tr/ekonomik-ve-sosyal-gostergeler/#1540021349004-1497d2c6-7edf>.
- TCMB, (2002). *Yıllık rapor 2001*. Ankara: Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası.
- TÜİK, *İstatistik Göstergeler*, Erişim Tarihi: 02.03.2023. <https://www.tuik.gov.tr/>.
- Tecer, M. (2003). Türkiye ekonomisi. Ankara: TODAİE Yayınları.
- Uygur, E. (2001). Krizden krize Türkiye: 2000 Kasım ve 2001 Şubat krizleri. *Türkiye Ekonomi Kurumu Tartışma Metni*, (2001/1).
- Varım, S. (1997). *2000’li yıllara doğru Türkiye’nin önde gelen sorunlarına yaklaşımlar: Seçim ekonomisi*. İstanbul: Türkiye Genç İş Adamları Derneği Yayınları.
- Yeldan, E. (2001). On the IMF-directed disinflation program in Turkey: A program for stabilization and austerity or a recipe for impoverishment and financial chaos? Erişim Tarihi: 10.03.2022. http://repository.bilkent.edu.tr/bitstream/handle/11693/51909/On_the_IMF_directed_disinflation_on_program_in_Turkey.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Yeni, R. ve Dölekoğlu, C. Ö. (2003). *Tarımsal destekleme politikalarında süreçler ve üretici transferleri*. Ankara: Tarımsal Ekonomi Araştırma Enstitüsü.
- Yıldırım, E. ve Yıldırım, R. (2001). 1980 sonrası uygulanan maliye politikaları ve Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri. *XVI. Türkiye Maliye Sempozyumu* içinde (s. 7-24). Antalya.